

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА**

Факультет іноземних мов

Гумор, іронія, сатира у романі Ніла Геймана і Террі Пратчетта “Good Omens” та в його українському перекладі Б.Терещенка, О.Петіка «Добрі передвісники»: синтаксичні та лексичні трансформації

Кваліфікаційна робота

Рівень вищої освіти – другий (магістерський)

Виконала:

студентка 6 курсу, 201М групи

Шкільнюк Христина Олексіївна

Керівник:

К.ф.н., доц. Сапожник І.В.

До захисту допущено

на засіданні кафедри

протокол № _____ від _____ 2025 р.

Зав. кафедрою _____ доц. Соловійова О.В.

Чернівці – 2025

Анотація

Магістерська кваліфікаційна робота присвячена аналізу лексичних і синтаксичних трансформацій у перекладі гумору, іронії та сатири в романі Ніла Геймана і Террі Пратчетта «Good Omens» та його українському перекладі Б. Терещенка й О. Петіга. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю вивчення механізмів передачі комічного ефекту в умовах міжкультурних розбіжностей, а також браком комплексних студій щодо відтворення постмодерністського гумору українською мовою.

Метою роботи є визначення закономірностей перекладу гумору, іронії та сатири та встановлення ролі лексико-синтаксичних трансформацій у збереженні комічного ефекту. Об'єктом дослідження є гумористичний дискурс роману «Добрі передвісники»; предметом — лексичні, семантичні та синтаксичні трансформації, застосовані у його українському перекладі. Матеріалом дослідження слугують англomовний оригінал твору та його український переклад.

Для досягнення поставленої мети виконано такі завдання: узагальнено теоретичні підходи до перекладу гумору; класифіковано комічні елементи роману; описано застосовані перекладацькі трансформації; встановлено вплив культурних чинників на реалізацію гумористичного ефекту; проаналізовано прагматичну еквівалентність перекладу. Методологічну основу становлять семантично-скриптова теорія гумору В. Раскіна (SSTH), загальна теорія вербального гумору С. Аттардо (GTVH), скопос-теорія Г. Вермеєра, культурологічні підходи Д. К'яро, а також теорія перекладацьких трансформацій (Я. Рецкер, В. Карабан). Використано методи лінгвістичного, порівняльно-перекладознавчого, прагмалінгвістичного та контекстуального аналізу.

Наукова новизна дослідження полягає у комплексній інтерпретації перекладацьких рішень у світлі сучасних теорій гумору та у виявленні механізмів збереження комічного ефекту в умовах культурної асиметрії.

Практичне значення полягає в можливості використання результатів у викладанні художнього перекладу, стилістики та лексикології, а також у підготовці перекладачів художньої літератури.

Структура роботи складається зі вступу, трьох розділів із висновками, загальних висновків і списку використаних джерел.

Ключові слова: переклад, лексичні трансформації, синтаксичні трансформації, гумор, іронія, сатира, культурна адаптація, функціональна еквівалентність, переклад гумору.

Annotation

The Master's thesis investigates lexical and syntactic transformations used to translate humour, irony, and satire in Neil Gaiman and Terry Pratchett's novel *Good Omens* and its Ukrainian translation by B. Tereshchenko and O. Petik. The relevance of the study arises from the need to examine how humorous discourse is rendered under conditions of cultural asymmetry and from the lack of comprehensive research on the translation of postmodern humour into Ukrainian.

The aim of the thesis is to identify the regularities of humour translation and to determine how lexical and syntactic transformations contribute to preserving the comic effect. The object of the research is the humorous discourse of *Good Omens*; the subject comprises the lexical, semantic, and syntactic transformations employed in its Ukrainian translation. The research material includes the English original and the Ukrainian translation.

To achieve the aim, the study outlines theoretical frameworks for humour translation, classifies humorous elements in the novel, identifies and analyses translation strategies and transformations, evaluates the influence of cultural factors, and assesses the pragmatic equivalence of the translation. The methodological basis includes Raskin's Semantic Script Theory of Humor (SSTH), Attardo's General Theory of Verbal Humor (GTVH), Vermeer's Skopos Theory, Chiaro's cultural approaches, and the theory of translation transformations (Retsker, Karaban). Linguistic, comparative, pragmatic, and contextual analysis methods are applied.

The scientific novelty lies in the comprehensive interpretation of translation strategies through the lens of contemporary humour theories and in identifying the mechanisms that enable the preservation of the comic effect across cultures. The practical significance includes the potential use of the results in courses on literary translation, stylistics, lexicology, and translator training.

The thesis consists of an introduction, three chapters with conclusions, general conclusions, and a list of references.

Key words: translation, lexical transformations, syntactical transformations, humor, irony, satire, cultural adaptation, functional equivalence, humor translation.

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів наукових досліджень інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

_____ Шкільнюк Х. О.

ЗМІСТ

ВСТУП	1
1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ГУМОРУ, ІРОНІЇ ТА САТИРИ	4
1.1. ПОНЯТТЯ ГУМОРУ, ІРОНІЇ ТА САТИРИ В СУЧАСНІЙ ЛІНГВІСТИЦІ.....	4
1.2. ОСНОВНІ ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО АНАЛІЗУ ГУМОРУ В ПЕРЕКЛАДІ.....	11
1.3. ЛЕКСИЧНІ ТА СИНТАКСИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ У ПЕРЕКЛАДАЦЬКОМУ ПРОЦЕСІ.....	17
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1	28
2. ПРАКТИЧНИЙ АНАЛІЗ ГУМОРУ В ОРИГІНАЛІ ТА ПЕРЕКЛАДІ	29
2.1. ОСОБЛИВОСТІ ЛЕКСИЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ ГУМОРУ В РОМАНІ «GOOD OMENS».....	30
2.2. СИНТАКСИЧНІ ЗМІНИ В ПЕРЕКЛАДІ ГУМОРИСТИЧНИХ ЕЛЕМЕНТІВ.....	40
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2	47
3. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ЇХ ІНТЕРПРЕТАЦІЯ	48
3.1. ВИЯВЛЕНІ ПРОБЛЕМИ ТА ДОСЯГНЕННЯ У ПЕРЕКЛАДІ ГУМОРУ.....	49
3.2. ВПЛИВ КУЛЬТУРНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ НА ГУМОРИСТИЧНИЙ ПЕРЕКЛАД.....	55
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3	63
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ	66
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	68
ДОДАТКИ	73

ВСТУП

Актуальність теми.

Гумор, іронія та сатира є важливими елементами літератури, що сприяють не лише розвазі, а й створенню соціального діалогу, критики й розуміння культурного контексту. У процесі перекладу гумористичних творів виникає проблема передачі цих складних явищ іншою мовою, адже гумор тісно пов'язаний із мовними і культурними особливостями оригіналу. Аналіз перекладу гумору є актуальним завданням сучасного перекладознавства, оскільки дозволяє не лише виявити особливості трансформацій у перекладацькому процесі, але й знайти ефективні способи адаптації гумору для нової аудиторії.

Роман Ніла Геймана та Террі Пратчетта «Good Omens» (1989) є прикладом літературного тексту, насиченого складними гумористичними прийомами — від ігор слів до сатиричних сюжетних ліній. Його український переклад, здійснений Борисом Терещенком та Олександром Петиком, є цікавим матеріалом для вивчення, оскільки передає гумор через лексичні та синтаксичні трансформації, водночас враховуючи специфіку української культури. Актуальність цього дослідження зумовлена необхідністю розгляду адаптації гумору в перекладі, враховуючи міжкультурні бар'єри та мовну специфіку.

Ступінь дослідження проблеми.

Дослідження гумору та його перекладу вивчали багато зарубіжних та вітчизняних дослідників. Теоретичні засади гумору та його когнітивних і лінгвістичних аспектів детально розглядали В. Рейскін (Semantic Script Theory of Humor) і С. Аттік (General Theory of Verbal Humor). У контексті перекладознавства значний внесок зробили дослідження Ж. Делабастіти, який зосередив увагу на перекладі гри слів, та Юджин Найда, який робить наголос на змістовному аспекті перекладу, вводячи поняття "формальної" (formal) та "динамічної еквівалентності" як базових принципів перекладацької практики. Вітчизняні дослідники, такі як І. Живіцька (2015) та В. Карабан (2004), працювали над вивченням мовних трансформацій у художньому перекладі.

Однак, попри значний науковий доробок, аналіз перекладу гумору, іронії та сатири саме в романі «Good Omens» залишається недостатньо вивченим.

Об’єкт дослідження.

Процес передачі гумору, іронії та сатири в літературному тексті під час перекладу.

Предмет дослідження.

Лексичні та синтаксичні трансформації, використані для передачі гумору, іронії та сатири в українському перекладі роману «Хороші передвісники».

Мета дослідження.

Здійснити порівняльний аналіз лексичних і синтаксичних трансформацій гумору, іронії та сатири в романі «Хороші передвісники» і його українському перекладі.

Завдання дослідження:

1. Визначити основні стилістичні та мовні засоби створення гумору в оригінальному тексті.
2. Проаналізувати лексичні та синтаксичні трансформації в українському перекладі.
3. Дослідити вплив культурних особливостей на адаптацію гумористичних елементів.
4. Оцінити, наскільки успішно гумор переданий для українського читача.

Матеріал дослідження.

Матеріалом дослідження є роман «Good Omens» Ніла Геймана та Террі Пратчетта (1989) обсягом 432 сторінки в оригіналі, а також його український переклад у виконанні Бориса Терещенка й Олександра Петика (2019), обсягом 504 сторінки. Дослідження базується на порівняльному аналізі прикладів гумористичних елементів.

Методи дослідження.

1. **Контекстуальний і семантичний аналіз** для визначення значення гумористичних елементів у тексті оригіналу.
2. **Порівняльний аналіз текстів**, щоб виявити трансформації в перекладі.
3. **Кількісний аналіз** для оцінки масштабів змін під час перекладу.

Наукова новизна дослідження.

Уперше здійснено порівняльний аналіз гумористичних елементів у романі «Good Omens» та його українському перекладі, зокрема з акцентом на лексико-семантичні й синтаксичні трансформації. Також уперше вивчено вплив міжкультурних особливостей на передачу гумору в цьому романі.

Теоретичне значення дослідження.

Результати дослідження можуть сприяти подальшому розвитку теорії перекладу гумору, а також слугувати основою для вивчення інших гумористичних текстів у контексті міжкультурної комунікації.

Практичне значення дослідження.

Матеріали дослідження можуть бути використані в навчальних курсах із перекладознавства, лексикології та культурології, а також у практичній діяльності перекладачів, які працюють із гумористичною літературою.

Апробація роботи.

Основні результати дослідження були апробовані у формі тези на науковій конференції «Магістерських студій». Доповідь на тему «Лексичні та синтаксичні трансформації засобів комічного у перекладі роману «Добрі передвісники»» опублікована у збірнику матеріалів конференції на сторінках 552–553. [9, Шкільнюк, 2025]

Структура роботи.

Дипломна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (54 джерела, з яких 44 іноземних) та додатків.

1. Теоретичні засади дослідження гумору, іронії та сатири

1.1. Поняття гумору, іронії та сатири в сучасній лінгвістиці та перекладознавстві

Комічне в літературі та мовленні представлено різними формами, серед яких дослідники виділяють гумор, іронію, сатиру та сарказм. Як зазначають Л. Анучина [1, Анучина, 2022] та О. Калита [4, Калита, 2006], гумор, іронія й сатира є основними формами комічного, а О. Шумейко [10, Шумейко, 2016] додає до цього переліку ще й сарказм. Різні форми комічного розрізняються за своєю тональністю, стилістичною спрямованістю та емоційним забарвленням. Наприклад, гумор має переважно доброзичливий характер, у той час як іронія займає проміжну позицію між гумором і сатирою, демонструючи м'яку критику. Сатира ж і сарказм є різновидами гострої критики, спрямованої на висміювання суспільних чи індивідуальних вад.

Гумор розглядається як доброзичливий різновид комічного, що поєднує культурний, психологічний, моральний та інтелектуальний аспекти. Він здатний викликати радісний сміх через конфлікт між очікуваннями й реальністю, створюючи позитивний емоційний ефект.

У лінгвістиці гумор класифікують за його природою та труднощами перекладу. Дослідники виділяють три основні типи гумору:

1. Універсальний гумор (Universal humor).

Цей тип базується на загальнолюдських ситуаціях, які легко зрозуміти незалежно від культурного чи мовного контексту. Прикладами можуть слугувати жарти про сімейні стосунки, роботу чи керівництво. Універсальний гумор є найпростішим для перекладу, адже він не залежить від культурних реалій і базується на ситуаційній комічності. Як зазначає Аттардо [12, Attardo & Raskin, 1991], універсальний гумор базується на універсальних когнітивних процесах, що робить його зрозумілим у різних культурних контекстах.

2. Культурно-специфічний гумор (Culture-based humor).

Такий гумор залежить від особливостей вихідної культури й часто викликає труднощі в перекладі. Наприклад, жарти, що базуються на національних

стереотипах, професійному жаргоні або культурних алюзіях, потребують значної адаптації, адже без неї вони можуть залишитися незрозумілими для цільової аудиторії. К'яро [17, Chiaro, 2005] зазначає, що культурно-специфічний гумор є найбільш чутливим до змін у перекладі, оскільки він глибоко пов'язаний із національними реаліями та культурними кодами.

3. Лінгвістичний гумор (Linguistic humor).

Цей тип є найскладнішим для перекладу, оскільки базується на грі слів. Каламбури, малапропізми або фонетичні подібності в мові оригіналу зазвичай не мають еквівалентів у мові перекладу, що створює виклик для перекладача. В. Раскін [43, Raskin, 1985] і П. Забальбеаскоа [54, Zabalbeascoa, 2005] акцентують увагу на тому, що лінгвістичний гумор ґрунтується на глибоких знаннях мовної системи та вимагає творчого підходу для його адаптації в іншій мові.

Гумор розглядається як феномен культурного, психологічного, морального й інтелектуального характеру. Він може виступати ефективним інструментом соціального чи політичного впливу, зокрема через свою здатність викликати радісний сміх у відповідь на конфлікт між очікуваннями слухача та реальністю. Наприклад, у політичному дискурсі гумор часто використовується як м'який засіб критики або привернення уваги до певної проблеми.

За словами Віктора Раскіна [43, Raskin, 1985], гумор передбачає використання мови, щоб викликати сміх і веселощі, часто через порушення очікувань і зіставлення невідповідних елементів. Теорія семантичного сценарію гумору Раскіна стверджує, що гумор виникає, коли текст сумісний з двома різними сценаріями, що призводить до гумористичного ефекту, коли слухач розпізнає перемикання між ними.

Гумор є багатогранним явищем, що включає психологічні, соціальні та лінгвістичні аспекти. Канадський психолог Рот Мартін [38, Martin, 2007] запропонував класифікацію гумору, яка базується на його впливі на психіку людини та взаємодію з іншими. За цією класифікацією виділяють чотири основних види гумору:

1. **Афіліативний (Affiliative):** стиль гумору, спрямований на покращення соціальних взаємин. Він м'який, часто включає іронічні жарти або комічні абсурдності, що не завдають шкоди оточуючим.

2. **Самостверджуючий (Self-enhancing):** гумор, що допомагає зміцнити впевненість у собі та захищає психіку людини. Цей стиль є доброзичливим і не травмує інших.

3. **Агресивний (Aggressive):** гумор, що включає сарказм, висміювання або навіть образи. Він може бути небезпечним, оскільки травмує почуття інших.

4. **Згубний (Self-defeating):** форма гумору, при якій мовець самотійно применшує власну гідність. Такий стиль може мати негативний вплив на психіку та призводити до депресії [38, Martin, 2007, с. 41-45].

Англійський гумор тісно пов'язаний із культурними й соціальними особливостями. Слово '*humour*' в англійській мові має ширший спектр значень, ніж українське "гумор". Воно може позначати не лише комічність, але й "характер" або "настрій", як у виразах: *to be in good humour* чи *out of humour*. Цікаво, що в англійській гумор поєднується з поняттям "sense" (відчуття, розум), що вказує на інтегрованість цього явища в повсякденне сприйняття світу англійців.

Англійський гумор відображає ексцентричність, що є характерною рисою англійського національного характеру. Як зазначає Джордж Сантаяна [45, Santayana, 1967], Англія — це країна, де індивідуальність і хобі відіграють центральну роль у житті, а гумор є невід'ємною частиною цих явищ. Багатовікова традиція парламентаризму сформувала специфіку англійського політичного гумору, який бере свій початок у середньовічних жанрах і досягає розквіту в творах Джонатана Свіфта, Даніеля Дефо та Александра Поупа.

Комічне, як явище, має багату історію дослідження, що охоплює різноманітні філософські, психологічні та лінгвістичні теорії. Одну з найбільш детальних спроб систематизації теорій комічного здійснив Б. Дземідок [24, Dziemidok, 1993, с. 21-38]. Він виокремлює кілька основних підходів:

- **Теорія негативної якості** (Аристотель, Т. Гоббс, К. Юберхорст), що розглядає сміх як наслідок відчуття переваги над об'єктом комічного.

- **Теорія деградації** (А. Бейн), яка фокусується на висміюванні та приниженні.

- **Теорія контрасту** (Жан-Поль, Т. Ліппс, Г. Спенсер), яка підкреслює роль протиставлення в комічному.

- **Теорія суперечності** (Г. Гегель, А. Шопенгауер), що наголошує на важливості парадоксів і конфліктів.

- **Теорія відхилення від норми** (К. Гроос, Е. Обуе), яка визначає комічне як порушення звичних очікувань.

- **Теорія мотивів, що перетинаються** (А. Бергсон, А. Луначарський, З. Фройд), що розглядає комічне через поєднання несумісних мотивів.

У лінгвістиці комічне часто зосереджене на феноменах, які створюють смисловий контраст, як-от гра слів, іронія чи сарказм. Гра слів є особливо важливим елементом, оскільки вона породжується семантичним контрастом, коли одне висловлювання викликає декілька значень одночасно. Це може призводити до створення таких художніх форм комізму, як пародія, пастіш, лімерик чи шарж.

Іронія, за словами О. Калити [4, Калита, 2006, с. 67-74], є перехідною формою між гумором і сатирою. Вона відтворює глузливо-критичне ставлення мовця до об'єкта, не досягаючи рівня жорсткої засуджувальної тональності. Сила іронії полягає в її здатності створювати подвійне значення, яке конфліктує з буквальним змістом. Як зазначають дослідники [41, Rexman & Pfeifer, 2024], іронія є формою усвідомленої нещирості, що включає невідповідність між сказаним і реальністю. Для її сприйняття необхідна когнітивна участь слухача, який повинен розпізнати приховане значення через контраст між висловлюванням і контекстом.

Лінда Хатчен [32, Hutcheon, 1994, с. 12-15] визначає іронію як багатогранне явище, яке виникає через невідповідність між сказаним і тим, що мається на увазі. Вона стверджує, що іронія є контекстуально залежною і вимагає активної

участі слухача або читача для інтерпретації прихованого значення. У той час як Пол Сімпсон [48, Simpson, 2003, с. 10] зазначає, що іронія є комунікативним актом, який базується на усвідомленій дисонансності між буквальним значенням слів і їхнім наміром.

Іронія може бути виражена як вербально, так і невербально. У прагмалінгвістиці підкреслюється, що іронія має мультимодальний характер: вона формується через поєднання вербального змісту та невербальних сигналів (інтонації, пауз, жестів). Емпірично це підтверджено у дослідженні [22, Deliens et al., 2017, с. 35-48]. У цифровій комунікації такими сигналами стають лапки або емодзі [44, Regel & Hunter, 2017]. Проте іронія має амбівалентний характер: вона може як сприяти соціальній взаємодії через спільне розуміння, так і викликати негативні емоції через критику чи саркастичний підтекст.

Існують різні підходи до класифікації іронії за інтенсивністю вираження ідейно-емоційної оцінки. Наприклад, український мовознавець Олександр Потебня [7, Потебня, 1993] виділяв такі типи іронії:

1. **М'яка іронія** — доброзичлива насмішка, що не має на меті образити об'єкт.
2. **Гостра іронія** — насмішка з елементами критики, спрямована на виявлення недоліків.
3. **Сарказм** — їдка, зла іронія, що містить знущання та різку критику.

Американський лінгвіст Вейн Бут у своїй праці "Риторика іронії" [14, Booth, 1974, с. 3-10] пропонує іншу класифікацію:

1. **Стабільна іронія** — коли автор чітко визначає свою позицію, і читач розуміє справжній сенс висловлювання.
2. **Нестабільна іронія** — коли справжній сенс висловлювання залишається невизначеним або багатозначним.

Ці підходи демонструють різноманітність трактувань іронії в залежності від культурних та наукових традицій.

Однією з ключових ознак вербальної іронії є відсутність прямого відповідника між іронічним та буквальним значенням. Як підкреслює К.

Бромберек-Дизман, іронія «не має одномірного, замінюваного значення» [15, Bromberek-Dyzman, 2012, с. 85]. Наприклад, опис когось як "елегантного" може означати "незграбний" чи "недбалий" залежно від контексту. Така неоднозначність вимагає від перекладача творчого підходу, особливо в гумористичних і сатиричних текстах, таких як «Добрі передвісники».

Гумор, іронія та сарказм є складними феноменами, кожен із яких має свої унікальні риси, але вони часто взаємодіють, створюючи багатопланові висловлювання. Іронія, зокрема, є лінгвістичним феноменом, який базується на інверсії, запереченні чи протиставленні значення, коли сказане прямо суперечить тому, що має на увазі мовець [20, Colebrook, 2004, с.5-9]. З цієї причини іронія є однією з основних форм, що вивчаються в гумористичних дослідженнях [37, Kumon-Nakamura et al., 1995; 23, Dews et al., 1995].

Однією з підкатегорій іронії є 'ситуаційна іронія' або 'іронія долі', яка виникає тоді, коли події розгортаються в повній протилежності до очікувань [19, Colston & Gibbs, 2007, с. 3-20]. Вербальна іронія, натомість, визначається як фігура мови, що використовує інверсію значення для передачі критичного або гумористичного підтексту. Однак існують і альтернативні форми, такі як сюрреалістична іронія, яка будується на абсурдності й часто не залежить від буквального сенсу висловлювання, а служить коментарем до контексту [33, Karogianni, 2011; 25, Dynel, 2013].

Сарказм є ще однією формою комунікації, яка часто переплітається з іронією. З одного боку, його можна розглядати як підвид вербальної іронії, що має різко критичний або глузливиий характер [36, Kreuz & Glucksberg, 1989]. Однак деякі дослідники підкреслюють, що сарказм не обов'язково є іронічним, оскільки він може бути прямолінійно образливим і навіть агресивним [13, Berger, 1993; 40, Partington, 2006].

Іронічний сарказм, або "саркастична іронія", виникає тоді, коли іронічне висловлювання використовується для підсилення саркастичного ефекту. Як зауважує Динел [25, Dynel, 2013, с. 22], така комбінація має потенціал бути як образливою, так і гумористичною, залежно від позиції слухача. Наприклад,

саркастична репліка "О, звісно, ти найрозумніший з усіх, хто коли-небудь давав мені поради," яку говорить мати сину, саркастично вказуючи на іронічну абсурдність запропонованої ідеї, може свідчити про те, що матір не сприймає свого сина серйозно і цим може викликати негативні емоції у свого співбесідника.

Однією з найбільших проблем для перекладачів є адаптація гумору й іронії, які залежать від культурного контексту. Гумор є майже невіддільним від культури, що робить його частково "неперекладним". У таких випадках перекладач має не лише зберігати зміст, але й пристосовувати культурно специфічні елементи до нової аудиторії.

Сарказм і іронія, що базуються на запереченні чи зворотності значення, вимагають тонкої мовної й культурної інтуїції. Як наголошує Коскінен [35, Koskinen, 2014], успішний переклад іронії можливий лише тоді, коли перекладач одночасно враховує мовні й культурні аспекти тексту, які часто конфліктують у перекладознавстві.

Ще одна складність перекладу іронії полягає в її неоднозначності. Як зазначають Спербер і Вілсон [49, Sperber & Wilson, 1981, с. 150], іронія не має одного конкретного буквального значення; натомість, вона викликає кілька можливих інтерпретацій. Наприклад, опис когось як "неймовірно компетентного" може натякати на зовсім протилежне — "безнадійно незграбного". У перекладі це вимагає глибокого розуміння контексту та характеру персонажів.

Як підкреслюють Пфайфер та Піксман [41, Pechman & Pfeifer, 2024, с. 42-44], іронія базується на усвідомленій нещирості, коли реальний зміст висловлювання суперечить його буквальному значенню. Наприклад, фраза "Ну ти просто геній!" може бути щирим компліментом або, залежно від контексту, глузливим зауваженням.

Сатира і сарказм є формами комічного, що вирізняються своєю критичною й гострою природою. Сатира спрямована на гнівне засудження та висміювання вад людей або суспільства. Вона часто базується на соціокультурній критиці й

спрямована на привернення уваги до важливих проблем. Сарказм, у свою чергу, є формою вербальної іронії, що вирізняється своєю різкістю та емоційною забарвленістю. Як зазначають Динел [25, Dynel, 2013] та Грайс [29, Grice, 1991], сарказм часто асоціюється з негативною оцінкою, зверхністю чи критикою.

М.Х. Абрамс [11, Abrams, 1999] у свою чергу визначає сатиру як літературний жанр, який використовує гумор, іронію та перебільшення для викриття та критики людських пороків і безглуздя, часто з наміром сприяти соціальній реформі.

Джон Хейман [31, Haiman, 1998] описує сарказм як форму словесної іронії, коли мовець говорить щось, але має на увазі протилежне, часто маючи намір висміяти або висловити презирство.

Отже, розуміння різних форм комічного – гумору, іронії, сатири й сарказму – є критично важливим для аналізу літературних текстів і їхнього перекладу. Ці явища не лише різняться за своєю природою, а й вимагають різних підходів до перекладу, адже вони базуються на лексичних, семантичних і культурних аспектах мови. Для перекладача такі явища є викликом, адже вони вимагають не лише глибокого розуміння тексту, але й знання культурного контексту цільової аудиторії. У рамках дослідження «Хороших передвісників» ці концепти дозволяють глибше зрозуміти семантичну структуру гумору й адаптаційні рішення, прийняті перекладачами для української аудиторії.

1.2. Основні теоретичні підходи до аналізу гумору в перекладі

Аналіз гумору як лінгвістичного явища в перекладознавстві вимагає комплексного підходу, оскільки гумор є багатограним і залежить від лексичних, семантичних, синтаксичних, прагматичних і культурних факторів. У сучасній лінгвістиці розроблено кілька теоретичних моделей, які дозволяють аналізувати гумористичний ефект, зокрема в контексті перекладу.

Одним із найвпливовіших підходів є «Семантична теорія гумору на основі скриптів» (Script-based Semantic Theory of Humor, SSTH), запропонована Віктором Раскіним у книзі *"Semantic Mechanisms of Humor"* [43, Raskin, 1985, с. 31-35]. Ця теорія стала однією з перших спроб дослідити гумор із суто

лінгвістичної перспективи, зосереджуючись на вербальних формах гумору. Основна увага приділяється аналізу текстів, таких як анекдоти чи короткі розповіді, кульмінація яких змушує слухача або читача переосмислити початкове значення. Теорія зосереджена на понятті "скриптів" — когнітивних структур, які активуються під час обробки мовної інформації й визначають інтерпретацію слів та ситуацій.

Раскін стверджує, що кожне слово викликає у свідомості мовця або слухача значний обсяг семантичної інформації, яка виходить за межі лексичного значення. Це включає знання про концепти, об'єкти чи ситуації, що існують у навколишньому світі. Водночас носії мови можуть мати схожі, але не абсолютно ідентичні значення для тих самих слів, оскільки семантична структура кожного слова є культурно й індивідуально обумовленою. [43, Raskin, 1985, с. 41-44]

Для створення гумористичного ефекту, за теорією Раскіна, повинні виконуватися дві умови. По-перше, текст має бути сумісним із двома різними семантичними скриптами. Це означає, що одна й та сама ситуація в тексті повинна викликати у читача або слухача принаймні два різних інтерпретаційних сценарії. По-друге, ці скрипти повинні бути протилежними, а їхній конфлікт має викликати когнітивний дисонанс, який і є основою гумору. Кульмінаційна частина жарту змушує читача чи слухача перейти від першого скрипту до іншого, більш несподіваного, що викликає сміх.

Як приклад Раскін наводить класичний анекдот:

- Пацієнт запитує: "Лікар удома?"
- Дружина лікаря відповідає: "Ні, заходьте". [43, Raskin, 1985, с. 100]

У цьому жарті два скрипти — "лікар" і "коханець" — накладаються на одну й ту саму ситуацію, але є протилежними за змістом. Початкове сприйняття тексту в контексті "лікар-пацієнт" змінюється на більш несподіване тлумачення, пов'язане зі скриптом "коханець". Відповідь дружини лікаря, яка шепоче "Ні, заходьте", втрачає сенс у сценарії з лікарем, але стає зрозумілою в контексті коханця.

Раскін також запропонував класифікацію типів протиріч між скриптами, які є ключовими для створення комічного ефекту. Серед основних категорій протилежностей він виділяє: фактичний і нефактичний (real/unreal), нормальний і ненормальний (normal/abnormal), можливий і неможливий (possible/impossible), життя і смерть (life/death), моральний і аморальний (moral/immoral) тощо. [43, Raskin, 1985, с. 113-118] Ці категорії є універсальними, проте їхній конкретний зміст часто залежить від культурного контексту. Наприклад, у радянському політичному гуморі використовувалися протиріччя, які не були характерними для єврейських анекдотів, і навпаки.

Згодом Раскін у співпраці із Сальваторе Аттардо розширив свою концепцію, запропонувавши «Загальну теорію вербального гумору» (General Theory of Verbal Humor, GTVH). Ця теорія, представлена в їхній статті "Script theory revised: joke similarity and joke representation model" [12, Attardo & Raskin, 1991], інтегрує базові ідеї про скрипти й протиріччя у ширшу модель, яка дозволяє аналізувати не лише окремі жарти, але й ширші наративи гумористичного характеру.

GTVH класифікує гумор за шістьма ресурсами знань (Knowledge Resources), кожен із яких відіграє роль у формуванні комічного ефекту [12, Attardo & Raskin, 1991, с. 227-234] . Розглянемо ці ресурси докладніше:

1. **Скриптова опозиція (Script Opposition, SO).** Цей параметр походить із «Семантичної теорії гумору на основі скриптів» Віктора Раскіна. Скриптова опозиція передбачає контраст між двома взаємовиключними сценаріями (скриптами), що накладаються на один і той самий текст. Найпоширенішими типами таких опозицій є реальне/нереальне, нормальне/ненормальне, можливе/неможливе. Наприклад, у тексті «Добрі передвісники» часто зустрічається гумор, побудований на абсурдних ситуаціях, де скрипти нормального і ненормального опозиційно співіснують.

2. **Логічний механізм (Logical Mechanism, LM).** Цей параметр визначає спосіб, у який скрипти об'єднуються у тексті, створюючи

комічний ефект. Логічні механізми варіюються від простих технік, як-от каламбури, до складніших форм, таких як хибна логіка, парадокси або помилкові аналогії. У «Добрі передвісники» прикладами таких механізмів є іронічні висловлювання ангелів і демонів, які використовують ілюзію логічності для висміювання абсурдності людської поведінки.

3. **Ситуація (Situation, SI).** Ситуація охоплює об'єкти, дії, інструменти або події, необхідні для створення гумористичного контексту. Наприклад, гумористичні елементи роману «Добрі передвісники» часто включають абсурдні ситуації, де персонажі взаємодіють із побутовими об'єктами або використовують їх у неприйнятний спосіб, що створює несподіваний комічний ефект.

4. **Ціль (Target, TA).** Цей ресурс знань визначає об'єкт гумору — людину, групу чи явище, що стає об'єктом висміювання. У сатиричних текстах, таких як «Добрі передвісники», метою гумору часто є соціальні стереотипи, професії або культурні практики. Наприклад, образ янгола Азірафаїла висміює надмірний педантизм, тоді як демон Кроулі стає сатиричним образом «бунтаря, який змирився».

5. **Наративна стратегія (Narrative Strategy, NS).** Цей параметр стосується жанрової форми гумористичного тексту: оповідання, загадка, діалог тощо. Аттардо розширює це поняття, включаючи також усні та друковані гумористичні наративи різної довжини. У випадку "Good Omens" наративна стратегія передбачає поєднання іронічних діалогів і абсурдних описів, що формують унікальний стиль твору.

6. **Мова (Language, LA).** Цей компонент охоплює всі лексичні й синтаксичні засоби, необхідні для реалізації гумору в тексті. Він відповідає за точність формулювань і розташування функціональних елементів тексту. Для перекладу це особливо важливо, адже мова є найвідчутнішим рівнем адаптації тексту.

Завдяки цій моделі GTVN дозволяє проводити порівняльний аналіз гумористичних текстів, оцінюючи їхню подібність чи відмінності на основі

різних ресурсів знань. Вона також є універсальним інструментом для вивчення як коротких жартів, так і складніших форм гумористичного наративу, таких як літературні твори чи стендап-виступи.

Застосування теорії GTVN у дослідженні гумору в романі «Добрі передвісники» дозволяє комплексно проаналізувати семантичні й культурні структури тексту, а також оцінити ефективність їхньої передачі в українському перекладі. Цей підхід забезпечує теоретичне підґрунтя для вивчення гумору як когнітивного й лінгвістичного явища, а також допомагає ідентифікувати адаптаційні стратегії, застосовані перекладачами.

Таким чином, семантична теорія гумору та її розвиток у загальній теорії вербального гумору заклали основу для систематичного дослідження вербального гумору, відкривши нові можливості для аналізу комічних текстів у різних мовах і культурах.

Під час аналізу гумору важливо також враховувати особливості іронії та сарказму. На думку Герберта Колстона [18, Colston, 2024], ці явища мають когнітивну природу й базуються на контрасті між буквальним і прихованим значенням. Іронія особливо чутлива до культурного контексту, що є важливим фактором у перекладацькому процесі. Наприклад, деякі форми іронії в англійському тексті можуть бути неочевидними для української аудиторії, тому перекладачеві доводиться знаходити креативні лінгвістичні рішення для збереження ефекту.

Делія К'яро у своїх дослідженнях наголошує на важливості культурної адаптації в перекладі гумору. Вона зазначає, що гумор є інтегрованим у соціокультурний контекст, тому перекладач має зберегти функцію гумору навіть ціною змін у структурі тексту. Наприклад, у випадках гри слів, що є непрямоперекладною, перекладач може створити новий жарт, релевантний для цільової аудиторії [17, Chiaro, 2005].

Ще один ключовий підхід – це теорія релевантності Дена Спербера та Дейдри Вілсон (Relevance Theory), яка розглядає гумор як результат конфлікту між очікуваним і фактичним значенням тексту. Спербер і Вілсон зазначають, що

гумор виникає, коли слухач розпізнає приховані зв'язки між текстом і контекстом, які створюють комічний ефект [49, Sperber & Wilson, 1981]. У перекладі це означає необхідність збереження не лише буквального змісту, але й підтексту, що викликає сміх. Наприклад, у «Добрих передвісниках» гумор часто базується на релігійних алюзіях, які можуть бути неочевидними для іншої культури, тому перекладачам доводиться шукати еквіваленти, які забезпечують подібний ефект.

Класичним підходом до гумору є теорія інконгруентності (Incongruity Theory), розроблена ще Арістотелем і Кантом, а пізніше доповнена Шопенгауером. Ця теорія базується на ідеї, що гумор виникає через конфлікт між очікуванням і реальністю. Наприклад, несподівані повороти подій або абсурдність ситуації є типовими прийомами, які створюють комічний ефект у «Добрі передвісники» [34, Kant, 1790; 46, Schopenhauer, 1819].

Ще однією вагомою концепцією є скопос-теорія Ганса Фермеєра (Hans Vermeer), яка наголошує на функціональній еквівалентності перекладу. Згідно з цією теорією, перекладач має орієнтуватися на цільову аудиторію й адаптувати текст так, щоб гумор викликав подібну реакцію, навіть якщо це вимагає значних змін у змісті [51, Vermeer, 1996].

Гумор у перекладі має враховувати культурну дистанцію між мовою оригіналу й мовою перекладу. Розрізняють дві стратегії: доместикацію (адаптація до культури цільової аудиторії) та фореїзацію (збереження культурної специфіки оригіналу). У перекладі таких творів як «Добрі передвісники» обидві стратегії використовуються залежно від контексту: деякі культурно специфічні алюзії адаптовані, а інші залишені без змін.

Психолінгвістичний підхід Рода Мартіна дозволяє розглядати гумор як засіб соціальної взаємодії й особистісного самовираження. Він виділяє чотири типи гумору (афіліативний, самостверджувальний, агресивний і самодеградаційний), кожен із яких має свої комунікативні й психологічні функції [38, Martin, 2007, с. 32-40].

Розглянувши різні теорії гумору, такі як SSTH, GTVN, теорія інконгруентності, релевантності та скопос-теорія, можна дійти висновку, що ці підходи надають перекладачам ефективні інструменти для аналізу гумористичних текстів. Зокрема, вони дозволяють не лише виявити основні механізми створення комічного ефекту, але й знайти оптимальні способи його передачі цільовій аудиторії. На мою думку, кожна з цих теорій має свої переваги залежно від типу гумору. Наприклад, теорія інконгруентності є ключовою для розуміння несподіваних елементів у текстах, тоді як скопос-теорія акцентує на адаптації перекладу до культурних і лексичних особливостей мови-реципієнта. Використання цих підходів у комплексі дозволяє ефективніше зберігати гумористичний потенціал оригіналу, враховуючи його багатшаровість і культурну специфіку.

1.3. Лексичні та синтаксичні трансформації у перекладацькому процесі

Переклад гумору та гра слів як виклик для перекладача

Гумор є складним і багатшаровим явищем, яке неможливо описати за допомогою універсальної формули або окреслити певною фразою. Різноманітність форм, підвидів та відтінків гумору створює труднощі не лише для його класифікації, але й для перекладу [12, Attardo, 2020]. Як зазначають Аттардо та його колеги [12, Attardo et al., 2002], гумористичний текст може містити один або кілька елементів невідповідності, які вирішуються (або ні) через кульмінацію, що може одночасно створювати нові невідповідності.

Незважаючи на складність детального аналізу кожного гумористичного елемента, це є необхідним етапом для забезпечення ефективного перекладу. Перекладачеві слід прагнути досягнення функціональної еквівалентності у тексті перекладу (ТТ), щоб зробити його настільки природним, як оригінал. При цьому переклад не має виглядати перекладеним, що відповідає принципам орієнтації на цільовий текст, викладеним у скопос-теорії Вермеєра [51, Vermeer, 1996].

Вандаеле [50, Vandaele, 2010] наголошує, що гумор часто залежить від культурно специфічних референцій, гри слів і соціальних норм. У таких випадках дослівний переклад не може передати задуманий зміст, що потребує

використання адаптивних стратегій, таких як заміна, опущення або переформулювання.

У процесі адаптації гумору перекладач має враховувати культурні особливості, контекстуальні обмеження та очікування аудиторії.

Гра слів є унікальною формою текстуального явища, яке ґрунтується на використанні багатозначності, рими чи структурних особливостей мови [21, Delabastita, 1996, с. 128-130]. На відміну від загального гумору, гра слів більшою мірою спрямована на експлуатацію самої структури мови, а не на події чи людей. Водночас поняття гри слів і каламбуру часто плутають: каламбур є лише одним із підвидів гри слів [17, Chiaro, 2005]. До інших форм можна віднести малапропізм (використання слова, що звучить схоже, але має інше значення) або спунеризм (навмисна перестановка звуків у словах).

Однак, як наголошують Gottlieb [28, Gottlieb, 1997, с.140-143] та Dynel [25, Dynel, 2013], класифікація гумору чи гри слів рідко буває чіткою. У багатьох випадках одна категорія гумору поступово переходить в іншу, розмиваючи межі між ними. Така амбівалентність ускладнює переклад, адже перекладачеві доводиться працювати не лише з мовними особливостями, але й з культурними й контекстуальними нюансами, які можуть кардинально змінювати сприйняття жарту.

Для передачі подібних елементів перекладач повинен адаптуватися до специфіки мови перекладу. Наприклад, гра слів, побудована на римі чи фонетичних подібностях, може не працювати в іншій мові через відсутність аналогів. У таких випадках необхідна креативна трансформація — створення нового жарту, який би викликав схожий емоційний ефект.

Як зазначає Schröter [47, Schröter, 2005, с. 82-85], перекладачеві варто уникати буквального збереження структури вихідного тексту, якщо це шкодить гумору. Натомість він має орієнтуватися на прагматичний вплив тексту, тобто зберігати загальний комічний ефект навіть за рахунок змін у формі. У цьому аспекті ключовими є навички імпровізації перекладача, які допомагають знаходити нестандартні рішення.

Лексичні трансформації у перекладі засобів комічного

У процесі перекладу гумору перекладач часто стикається з тим, наскільки культура та мова взаємопов'язані і як вони формують наше світобачення, яке у кожного народу, навіть у кожній соціальній групі у межах цього народу, є різним. Для того, щоб створити якісний художній переклад тексту, недостатньо просто перекласти слова, але й важливо донести необхідні сенси, які і роблять цей твір фаворитом серед глядачів. Інколи потрібно пожертвувати еквівалентом, або дати більше деталізації явища, якщо це допоможе зробити текст перекладу ближчим до читача. Це особливо актуально для англо-українського перекладу, де трансформації є поширеним явищем.

Перекладацька трансформація – це процес внесення змін до структурної форми мовних одиниць для забезпечення точності й адекватності перекладу. Цей підхід застосовується, коли без змін неможливо передати значення мовних одиниць оригіналу через відмінності між мовними системами або через складність збереження певних виражальних засобів.

Український перекладознавець І. Живіцька вважає, що перекладацькі трансформації – це операції, спрямовані на зміну граматичної або лексичної структури тексту вихідною мовою з метою досягнення адекватності перекладу. На її думку, трансформації необхідні тоді, коли неможливо застосувати прямий переклад через відмінності у граматичних і семантичних системах мов [3, Живіцька, 2015, с. 50-51].

В. І. Карабан підкреслює, що трансформації є необхідними для збереження еквівалентності текстів і розділяє їх на лексичні, граматичні та лексико-граматичні [6, Карабан, 2004, с. 134].

Західні дослідники, такі як Джон Кетфорд [16, Catford, 1965] та Юджин Найда [39, Nida, 1964], також розглядають перекладацькі трансформації як центральний елемент процесу перекладу. Найда вводить концепцію динамічної еквівалентності, що акцентує увагу на необхідності адаптації тексту для збереження його функціонального впливу на аудиторію, навіть якщо це вимагає зміни граматичної чи лексичної структури [39, Nida, 1964, с. 159-160].

Трансформації стають необхідними у випадках, коли мовні або семантичні одиниці тексту оригіналу не мають прямого еквівалента в мові перекладу, або якщо збереження їхньої форми чи змісту є недоцільним для передачі стилістичних особливостей тексту. Проте значна частина смислових одиниць може бути передана без змін або з мінімальними корективами.

Таким чином, перекладацькі трансформації є професійним інструментом, який дозволяє адаптувати текст для досягнення еквівалентності між мовами. Вони забезпечують точність перекладу, долаючи відмінності у мовних структурах і контекстуальних особливостях оригіналу та цільової мови.

Причинами лексичних трансформацій є:

- різні ознаки одного денотата в різних мовах;
- різниця в смисловому об'ємі слів;
- відмінності у словосполучуваності;
- культурно зумовлені вживання.

В. Карабан [6, Карабан, 2004, с. 145-152] розподіляє лексичні трансформації на кілька типів, включаючи:

1. **Конкретизацію значення слова** — уточнення змісту, щоб адаптувати його до контексту.
2. **Генералізацію значення слова** — узагальнення, коли точний переклад недоцільний.
3. **Додавання або вилучення слів** — для збереження логіки та стилістики тексту.
4. **Перестановку** — зміну порядку слів, щоб адаптувати текст до цільової мови.
5. **Вилучення слова** — видалення елементів, що не впливають на зміст.
6. **Заміна частини мови** — зміна частиномовної належності слова.

Класифікація В. І. Карабана спрямована переважно на аналіз формальних змін, що відбуваються на рівні окремих слів і фраз. Цей підхід особливо

корисний для аналізу текстів із чіткою структурою, де перекладач працює з невеликими мовними одиницями. Наприклад, конкретизація передбачає заміну широкого терміна на більш точний, тоді як генералізація, навпаки, узагальнює поняття для збереження його значення. Інші категорії дозволяють вирішувати проблеми, пов'язані з розбіжностями у синтаксисі чи лексичній сполучуваності.

Сильними сторонами підходу Карабана є його зручність для формального аналізу та орієнтація на мікрорівень тексту. Однак цей підхід має обмеження у випадках, коли переклад потребує більш комплексних змін, таких як адаптація змісту чи передача стилістичних особливостей.

Окрім класифікацій Карабана, у наукових дослідженнях перекладу варто звернути увагу на думки інших вчених. Євгеній Найда [39, Nida, 1964, с.159–160] наголошує на динамічній еквівалентності, яка тісно корелює з такими категоріями, як модуляція та компенсація. Віней і Дарбельне [53, Vinay & Darbelnet, 1995, с. 36-39] пропонують подібні підходи, зокрема транспозицію та адаптацію, які також орієнтовані на збереження функціональної відповідності.

Слід розрізняти лексичні трансформації в їхньому лексико-семантичному значенні, на яких акцентують такі дослідники, як В. Карабан (2004), І. Живіцька (2015), Ю. Найда (1964), і формальні трансформації, які здійснюються на графічному або фонетичному рівні. Останні, як зазначає Д. ДелаБастіта (1996), не впливають на значення мовної одиниці, а лише передають її зовнішню форму, зокрема через транскрипцію, транслітерацію, калькування чи традиційне написання [21, Delabastita, 1996, с. 128-129]. Такі формальні трансформації, які також називають транскодуванням (transcoding), належать до окремої групи прийомів і застосовуються переважно при перекладі власних назв, термінів, інтернаціоналізмів або реалій. Відтак, у межах цього дослідження основна увага зосереджується саме на лексико-семантичних трансформаціях, оскільки вони впливають на зміну значення, прагматичну функцію та гумористичний ефект оригінального тексту, тоді як формальні трансформації не зачіпають комічної структури висловлювання.

Теорії комічного, такі як систематизація Б. Дземідока [24, Dziemidok, 1993], і класифікація лексичних трансформацій є важливими інструментами для аналізу гумору та його перекладу. Англійський гумор, із його ексцентричністю та багатозначністю, ставить значні виклики перед перекладачами, особливо коли йдеться про гру слів або культурно-специфічні жарти. Лексичні трансформації дозволяють зберігати прагматичну функцію тексту, навіть за умови змін у структурі чи значенні. У випадку "Good Omens" трансформації, класифікацію яких надав В. Карабан і яку я буду використовувати під час аналізу лексичних одиниць, стають важливими для передачі сатири, іронії та гумору, які є ключовими елементами твору.

Поняття перекладацьких трансформацій має центральне значення в теорії й практиці перекладу. Це поняття пояснює зміни, що здійснюються у процесі адаптації вихідного тексту до норм цільової мови, зберігаючи при цьому інформаційну й функціональну рівноцінність. У сучасному перекладознавстві існує низка підходів до визначення й класифікації трансформацій, які пропонують різні науковці, серед яких можна виділити роботи В. Карабана [6, 2004], І. Живіцької [3, 2015], Джона Кетфорда [16, 1965] та Юджина Найди [39, 1964].

В. Карабан [6, Карабан, 2004, с. 151-154] пропонує п'ять основних видів граматичних трансформацій:

1. **Пермутація (перестановка)** — зміна порядку слів у реченні, щоб відповідати граматичним нормам цільової мови.
2. **Субституція (заміна)** — заміна одних граматичних структур іншими.
3. **Додавання** — введення нових слів або фраз для пояснення чи збереження сенсу.
4. **Вилучення** — усунення надлишкових елементів, які не несуть важливої інформації для цільової аудиторії.
5. **Комплексна трансформація** — поєднання кількох видів змін одночасно.

Інший український дослідник, І. Живіцька, акцентує увагу на граматичних перетвореннях у перекладі, зокрема на зміні синтаксичних конструкцій. Вона

виділяє такі прийоми: синтаксичне уподібнення, членування речень, об'єднання речень, перехід від активних конструкцій до пасивних і навпаки [3, Живіцька, 2015, с. 52-54].

На думку Юджина Найди, трансформації необхідно класифікувати не лише за граматичними й лексичними рівнями, але й за прагматичними аспектами. Наприклад, використання модуляції (зміна точки зору) та компенсації (додавання елементів, щоб відшкодувати втрати змісту чи стилю) є важливими інструментами для збереження функціональної еквівалентності [39, Nida, 1964, с. 159-160].

Синтаксичні трансформації є одним із ключових інструментів перекладача, що дозволяють адаптувати структуру тексту до норм цільової мови, зберігаючи його зміст та комунікативний ефект. У перекладознавстві існує кілька видів синтаксичних трансформацій, серед яких найчастіше виділяють синтаксичне уподібнення, перестановку, заміну членів речення, зміну предикатів та перетворення активних конструкцій у пасивні. Ці прийоми забезпечують гнучкість у міжмовній адаптації, особливо під час роботи з мовами, які мають різну граматичну структуру.

Синтаксичне уподібнення

Синтаксичне уподібнення, також відоме як дослівний переклад, є найпростішим видом трансформації. Синтаксичне уподібнення є одним із базових підходів до перекладу, яке передбачає відтворення синтаксичної структури вихідного тексту без змін. Це можливо лише за умов високого рівня відповідності синтаксичних систем обох мов. Уподібнення рідко використовується в перекладацькій практиці через значні відмінності в синтаксисі між більшістю мов. Такий підхід може бути ефективним лише в межах схожих структур, як-от у технічних чи офіційних текстах, де важливим є буквальне збереження змісту. Водночас в художніх і складніших текстах дослівний переклад часто призводить до втрати як стилістичної, так і смислової глибини.

Застосування синтаксичного уподібнення особливо ефективно при перекладі текстів технічного чи наукового характеру, де формальна відповідність сприяє точному передаванню інформації. Однак у художніх текстах або текстах з багатозначним змістом дослівний переклад часто виявляється недоцільним, оскільки може призводити до втрати стилістичних чи емоційних відтінків, які є ключовими для сприйняття оригіналу.

Спроби дослівного перекладу часто призводять до надмірності або незрозумілості тексту. Американський перекладач і лінгвіст Юджин Найда підкреслює, що дослівний переклад може зруйнувати динамічну еквівалентність, тобто вплив тексту на аудиторію, що є важливим критерієм якісного перекладу [39, Nida, 1964].

Перестановка

Перестановка передбачає зміну порядку слів, словосполучень або частин речення. Цей прийом є поширеним під час перекладу між мовами з різною граматичною структурою, наприклад, із синтетичних мов, таких як українська, на аналітичні, такі як англійська. Як зазначає І. Живіцька, перестановки часто використовуються у поєднанні з іншими трансформаціями, наприклад, додаванням або вилученням елементів [3, Живіцька, 2015, с. 52-53].

Прикладом такої трансформації є перехід від зворотного порядку слів в українських реченнях до прямого в англійських. Українські тексти часто використовують інверсію для створення стилістичного ефекту, тоді як в англійській мові подібні структури зустрічаються рідко, що потребує адаптації.

Заміна членів речення

Заміна членів речення є складнішою трансформацією, що передбачає перебудову синтаксичної структури. Вона включає:

- **Заміну підмета доповненням.** Наприклад, українське речення "Змагання виграв Іван" може бути адаптоване як "The competition was won by Ivan".

- **Заміну підмета обставиною.** У випадках, коли підмет виконує функцію позначення часу, простору або причини, він може бути замінений на обставину.

Наприклад, українське "Час розпочати роботу" може бути перекладено як "It is time to start the work".

Цей прийом дозволяє адаптувати тексти до граматичних і стилістичних норм цільової мови.

Зміна предикатів

Зміна предикатів є важливим прийомом для передачі змісту між мовами, які по-різному позначають дії чи стани. Як зазначає В. Карабан, англійська мова часто використовує предикати стану замість предикатів дії, які більш характерні для української [6, Карабан, 2004, с. 144-145]. Наприклад:

- Українське: "Він швидко біг".
- Англійське: "His running was fast".

Ця трансформація дозволяє зберегти семантику тексту, враховуючи лексико-граматичні особливості цільової мови.

Перетворення активних конструкцій на пасивні

У процесі перекладу з української мови на англійську перекладачі часто вдаються до перетворення активних конструкцій у пасивні. Це зумовлено тим, що в англійській мові пасивний стан є поширенішим для позначення об'єкта дії. Наприклад:

- Українське: "Вони збудували цей будинок".
- Англійське: "This house was built by them".

Як підкреслює Юджин Найда, такі трансформації сприяють адаптації тексту до стилістичних норм цільової мови, зберігаючи комунікативний вплив [39, Nida, 1964, с. 168-170].

Заміна типу синтаксичного зв'язку

У процесі перекладу часто відбувається заміна синтаксичного зв'язку між частинами речення. Як зазначає В. Карабан, українська мова надає перевагу сурядним конструкціям, тоді як англійська частіше використовує підрядний зв'язок [6, Карабан, 2004, с. 146]. Наприклад, українське речення "Він пішов до магазину і купив хліб" може бути перекладене як "He went to the store, where he bought some bread".

Опущення та додавання елементів

Опущення, або еліпсис, є перекладацькою трансформацією, що передбачає свідоме вилучення певних елементів тексту без втрати його основного змісту. Цей прийом застосовується для усунення надмірностей, покращення стилістичної якості перекладу та забезпечення природності викладу в цільовій мові. В англійській мові часто опускаються слова, що не змінюють загального змісту, тоді як українська мова може включати їх для підсилення висловлення. Як зазначає О.С. Петрина (2020), опущення дозволяє уникнути повторів і надлишкової інформації, зберігаючи при цьому смислову цілісність тексту. Водночас важливо, щоб застосування опущення не призводило до втрати ключової інформації або спотворення авторського задуму.

Наприклад:

- Українське: "На мою думку, це абсолютно правильне рішення."
- Англійське: "I think this is the right decision."

Додавання, у свою чергу, полягає у введенні слів або фраз, що допомагають передати зміст тексту оригіналу в умовах граматичних або стилістичних розбіжностей. Наприклад, для збереження логіки речення в перекладі можуть додаватися уточнення:

- Українське: "Він вийшов."
- Англійське: "He went out of the room."

Отже, синтаксичні трансформації є важливим інструментом для досягнення адекватності перекладу, особливо при роботі з мовами, які суттєво відрізняються за своєю граматичною структурою. Прийоми, такі як перестановка, заміна членів речення, зміна предикатів, адаптація комунікативної структури, заміна типу синтаксичного зв'язку, опущення та додавання елементів дозволяють зберегти зміст, стиль і вплив тексту.

Для перекладу художніх текстів, таких як «Добрі передвісники», синтаксичні трансформації відіграють ключову роль у передачі гумору, іронії та сатири, які часто залежать від особливостей синтаксису. Використання

комплексного підходу до трансформацій дозволяє перекладачам створювати тексти, які є зрозумілими, природними та відповідними стилю оригіналу.

Переклад гумору, іронії, сатири та інших стилістичних одиниць— це завжди баланс між збереженням форми оригіналу та адаптацією до специфіки цільової аудиторії. Як свідчать дослідження, подібна робота вимагає високого рівня лінгвістичної і культурної компетентності перекладача, а також здатності імпровізувати й застосовувати нестандартні рішення. У рамках дослідження «Добрих передвісників» це дозволяє виявити, як перекладачі адаптують гру слів, алюзії та інші гумористичні елементи до української культури, не втрачаючи при цьому комічного ефекту.

Висновки до Розділу 1

У ході дослідження теоретичних засад гумору, іронії та сатири було встановлено, що ці феномени є складними багатогранними явищами, які інтегрують елементи лінгвістики, філософії, психології та культури. Гумор, іронія та сатира в сучасній лінгвістиці розглядаються як важливі складові комунікативної поведінки, що мають специфічні мовні та стилістичні особливості.

Основні теоретичні підходи до аналізу гумору в перекладі, включно з Теорією сценаріїв (SSTH), Загальною теорією вербального гумору (GTVH), теорією інконгруентності, скопос-теорією Ганса Фермеєра та теорією релевантності, дозволяють розкрити природу гумористичних текстів. Ці підходи спрямовані на забезпечення точного та функціонально еквівалентного відтворення гумористичного ефекту в перекладі. Вони акцентують на важливості культурного контексту, мовної гри та комунікативних стратегій у досягненні адекватності перекладу.

Лексичні та синтаксичні трансформації є ключовими інструментами у перекладацькому процесі. Лексичні трансформації, такі як конкретизація, генералізація, додавання та вилучення, сприяють передачі семантичного значення вихідного тексту, враховуючи особливості цільової мови. Синтаксичні трансформації, включно з уподібненням, перестановками, членуванням і об'єднанням речень, адаптують структурні особливості тексту для досягнення стилістичної та функціональної відповідності.

Таким чином, теоретична частина дослідження окреслює основні засади аналізу гумору, іронії та сатири, а також демонструє значення лексичних і синтаксичних трансформацій у процесі їхнього перекладу. Це створює методологічну основу для подальшого практичного аналізу перекладу гумористичних елементів у літературних творах.

2. Практичний аналіз гумору в оригіналі та перекладі

Оскільки гумор, іронія та сатира є доволі складними елементами для точного та функціонального відтворення мовними засобами через їхню контекстуальну залежність, багатозначність і глибоку культурну специфіку, практичне дослідження механізмів їхнього перекладу потребує не лише знання базових перекладознавчих стратегій, а й тонкого розуміння прагматичних, стилістичних і соціокультурних аспектів оригінального тексту.

У попередньому розділі було розглянуто основні теоретичні засади аналізу гумору в лінгвістичному та перекладознавчому контексті, зокрема класифікацію гумору, види трансформацій і типи комічного ефекту. На цьому підґрунті базується подальший аналіз конкретного художнього матеріалу.

Об'єктом практичного дослідження виступає роман «Добрі передвісники» Ніла Геймана та Террі Пратчетта, який є зразком сучасної постмодерної прози, побудованої на грі культурними кодами, міжтекстуальності, пародії, інтерпретації міфологічних і релігійних сюжетів. У творі широко представлений різноплановий гумор – від тонкої іронії до яскраво вираженої сатири, що створює складну систему комічного на рівнях лексики, синтаксису, прагматики та стилю.

Для аналізу використано корпус відібраних уривків, які містять гумористичні елементи та їхні відповідники в українському перекладі, здійсненому Борисом Тершенком та Олексою Петиком. Було виділено 257 прикладів гумору, іронії та сатири та згодом проаналізовано на частотність лексичних та синтаксичних трансформацій.

У роботі розглядаються такі типи трансформацій: лексичні трансформації, зокрема заміна, генералізація, конкретизація, компенсація та інші засоби адаптації комічних елементів до українського мовного середовища; та синтаксичні трансформації, пов'язані зі зміною граматичної структури речень,

порядку слів, використанням інверсії, розчленуванням або об'єднанням речень, а також зміною типу речення (наприклад, розповідне ↔ питальне).

Особливу увагу буде приділено тому, наскільки ефективно перекладачі зберегли або компенсували гумористичний потенціал оригіналу, які стратегії були застосовані в разі перекладу мовної гри, культурних алюзій або іронічного контексту, а також які зміни відбулися на синтаксичному рівні при передачі стилістичних інтенцій авторів.

У межах розділу подано докладний аналіз прикладів із коментарями, що враховують лінгвістичну природу гумору, прагматичний ефект реплік, а також їхню функціональну роль у розвитку сюжету. Такий підхід дозволяє комплексно оцінити перекладацькі рішення з погляду їхньої адекватності, креативності та відповідності жанровим і стильовим нормам оригінального твору.

2.1. Особливості лексичних трансформацій гумору в романі «Good Omens»

Ефективне відтворення гумору в художньому перекладі вимагає не лише збереження загальної комічності, але й ретельного опрацювання мовних засобів, особливо на лексичному рівні. У романі *Good Omens* гумор часто створюється за допомогою лексичних ідіом, гри слів, алюзій, парадоксів і стилістичних контрастів. У зв'язку з цим перекладачі стикаються з необхідністю застосовувати різноманітні лексичні трансформації, які дозволяють адаптувати текст до українського мовного й культурного середовища, зберігаючи при цьому його прагматичну функцію, авторський стиль та гумористичну інтенцію.

У цьому підрозділі лексичні трансформації розглядаються відповідно до класифікації В. Карабана [6, Карабан, 2004], яка включає конкретизацію, генералізацію, заміну частини мови, додавання, вилучення та перестановку лексичних одиниць. Кожна з цих трансформацій аналізується на прикладі фрагментів з оригіналу роману та його українського перекладу, з метою

виявлення перекладацьких стратегій, спрямованих на збереження гумористичного ефекту.

З огляду на складність передачі лексичних засобів комічного, перекладачі змушені використовувати низку трансформацій, які дозволяють адаптувати висловлювання до норм української мови, зберігаючи при цьому прагматичний і стилістичний ефект оригіналу. Нижче проаналізовано низку фрагментів із роману у порівнянні з їхнім українським перекладом, щоб виявити, які саме лексичні трансформації були застосовані та наскільки вони сприяли збереженню гумору.

Оригінал: "He glanced at his watch, which was designed for the kind of rich deep-sea diver who likes to know what the time is in twenty-one world capitals while he's down there." [27, Gaiman & Pratchett, 2006, с. 16]

Переклад: "Він поглянув на годинник, розроблений спеціально для тих багатіїв-аквалангістів, яким під водою конче треба знати, котра година зараз у двадцять одній столиці світу." [2, Гейман & Пратчетт, 2019, с. 25]

Цей уривок є прикладом гумору, оскільки присутнє перебільшення ситуації та абсурдність. У цьому фрагменті реалізовано лексичну трансформацію у формі заміни частини мови: англійський прикметник "rich" трансформовано в український іменник "багатіїв". Також спостерігається конкретизація: перекладач додає уточнення "під водою", яке не зафіксовано в оригіналі, проте логічно витікає з контексту. Це підсилює комічний ефект та допомагає передати іронічний настрій опису.

Оригінал: "Crowley has got a commendation for the Spanish Inquisition. He had been in Spain then, mainly hanging around cantinas in the nicer parts, and hadn't even known about it until the commendation arrived. He'd gone to have a look, and had come back and got drunk for a week." [27, Gaiman & Pratchett, 2006, с. 38]

Переклад: "Кроулі отримав подяку за іспанську інквізицію. Він справді відвідував Іспанію в той час, здебільшого прохолоджуючись у барах і всяких модних місцях, де на ту інквізицію ніхто і не очікував. А коли нарешті подивився, що ж там таке, то повернувся в таверну і не тверезів цілий тиждень." [2, Гейман & Пратчетт, 2019, с. 49]

У цьому прикладі простежується поєднання гумору та іронії – сцена створює контраст між очікуваним образом демона та його буденно-недбалою поведінкою, що висміює релігійні архетипи й бюрократичну абсурдність "подяки за інквізицію". Тут використано генералізацію: *cantinas in the nicer parts* передано як "бари і всякі модні місця", що розширює значення оригіналу й робить його ближчим до українського читача. Крім того, в перекладі застосовано лексичне додавання — вставлено слова "нарешті", "в таверну", які не мають прямого відповідника в англійському реченні, однак виконують компенсаційну функцію та посилюють іронічно-гумористичне звучання ситуації.

Оригінал: "I think it was a bit of an overreaction, to be honest," said the serpent. "I mean, first offence and everything. I can't see what's so bad about knowing the difference between good and evil, anyway?" "It must be bad," reasoned Aziraphale, in the slightly concerned tones of one who can't see it either, and is worrying about it, "otherwise you wouldn't have been involved." [27, Gaiman & Pratchett, 2006, с. 5]

Переклад: "Як на мене, це було аж надто жорстко. Перше порушення і все таке. І взагалі, що аж такого жахливого у вмінні розрізняти добро і зло?" "Ну, у цьому мусить бути щось погане, — промовив Азирафаїл таким тоном, ніби сам не може досягнути логіку подій і дуже з цього збентежений, — Інакше ти не мав би до цього стосунку." [2, Гейман & Пратчетт, 2019, с. 15]

Тут простежується іронія – вона виникає через контраст між релігійним уявленням про «першородний гріх» і буденним аналізом цього явища з боку ангела та демона. Застосовано конкретизацію та водночас вилучення: фрагмент "in the slightly concerned tones of one who can't see it either, and is worrying about

it” перекладено як “таким тоном, ніби сам не може досягнути логіку подій і дуже з цього збентежений”, що надає більш виразного емоційного й когнітивного забарвлення. Крім того, присутні перестановка слів у реченні, заміна частин мови “overreaction” на “жорстко”. Таким чином, у перекладі використано заміщення емоційно-змістових компонентів, що змінює тон висловлювання з помірковано іронічного на більш різкий, але при цьому зберігає загальний комічний ефект.

Оригінал: "Perhaps they saw nothing at all. Perhaps they saw what their minds were instructed to see, because the human brain is not equipped to see War, Famine, Pollution, and Death when they don't want to be seen, and has got so good at it that it often manages not to see them even when they abound on every side. The alarms were totally brainless and thought they saw four people where people shouldn't be, and went off like anything." [27, Gaiman & Pratchett, 2006, с. 333]

Переклад: "Цілком можливо, їх ніхто і не побачив — адже людські мізки просто не зуміли їх побачити. Сама конструкція мізків не передбачає можливість помітити Війну, Голод, Забруднення і Смерть, якщо ті не хочуть, щоб їх помічали. І саме тому люди привчилися їх так майстерно не помічати, навіть якщо ті панують по всьому світу. Автоматична сигналізація була безмозкою — саме тому, зауваживши чотири постаті там, де їх не мало б бути, здійняла ще той галас." [2, Гейман & Пратчетт, 2019, с. 368]

У цьому прикладі простежується сатира, спрямована на сліпоту сучасного суспільства до глобальних проблем: війни, екологічної катастрофи, голоду та смерті. У тексті висміюється не лише відсутність здатності помічати ці явища, але й активне небажання їх бачити — навіть коли вони "панують по всьому світу". Контраст між нездатністю людського мозку розпізнати катастрофу і примітивною реакцією безмозкої сигналізації створює гротесковий, сатиричний ефект. Застосовано лексичну трансформацію конкретизації та заміни: речення "the human brain is not equipped to see War, Famine, Pollution, and Death when they don't want to be seen" передано через вираз "Сама конструкція мізків не

передбачає можливість помітити...". Крім того, репліка "and has got so good at it that it often manages not to see them even when they abound on every side" перекладена як "люди привчилися їх так майстерно не помічати...", що є лексичною заміною з елементом стилістичної адаптації. Водночас, вираз "went off like anything" перекладено як "здійняла ще той галас", що є прикладом лексичної компенсації з колоритом розмовної мови, яка передає іронічно-комічний тон.

Оригінал: "Adam glanced up. In one sense there was just clear air overhead. In another, stretching off to infinity, were the hosts of Heaven and Hell, wingtip to wingtip. If you looked really closely, and had been specially trained, you could tell the difference." [27, Gaiman & Pratchett, 2006, с. 346]

Переклад: "Адам поглянув угору. З однієї точки зору, над ним було лише чисте повітря. З іншої — у безконечному просторі чатували воїнства Раю і Пекла, крило до крила. Якби ви могли дуже пильно придивитися і мали спеціалізовану освіту, то змогли б навіть помітити різницю між ними." [2, Гейман & Пратчетт, 2019, с. 382]

У цьому фрагменті спостерігається тонка іронія, спрямована на релігійну символіку та абсурдність умовної видимості трансцендентних істот. Автори грають із подвійною перспективою сприйняття — матеріальною й духовною — і доводять до гротеску момент розрізнення між ангельськими та демонічними арміями, яке можливе лише "за спеціальної підготовки". У перекладі реалізовано лексичну заміну: "had been specially trained" трансформовано в "мали спеціалізовану освіту", що зберігає смисл, але подає його в більш нейтральному стилі, типово українському за звучанням. Також у перекладі фраза "stretching off to infinity" замінена на "у безконечному просторі чатували...", що є прикладом перестановки. Це додає візуальної глибини, зберігаючи поетичну і водночас іронічну тональність оригіналу. Крім того, "wingtip to wingtip" → "крило до крила" передано через генералізацію, що допомагає зберегти метафоричність.

Оригінал: "There were a million exciting things a boy and his dog could be doing on a Sunday afternoon. Adam could think of four or five hundred of them without even trying." [27, Gaiman & Pratchett, 2006, с. 387]

Переклад: "ІСНУЄ МІНІМУМ МІЛЬЙОН цікавих справ, до яких хлопчик і його пес могли б узятися недільного вечора. Адам без особливих зусиль міг вигадати чотириста чи й п'ятсот." [2, Гейман & Пратчетт, 2019, с. 425]

У цьому фрагменті переважає гумор, збудований на гіперболі та доброзичливій грі уяви. Перебільшення кількості цікавих справ і підкреслена здатність хлопчика вигадувати їх сотнями створює легкий і комічний настрій, властивий дитячому світосприйняттю. Тут реалізовано додавання слова — зокрема, вжито вставку “мінімум” у фразі “ІСНУЄ МІНІМУМ МІЛЬЙОН цікавих справ”, чого немає в оригіналі, однак це підсилює гіперболу й додає стилістичної виразності. Також присутня перестановка фрази “без особливих зусиль” в останньому реченні.

Оригінал: "This was because they had been trained to react in a certain way to people in long flowing robes and long flowing headdresses, and were currently suffering from a conflict of signals. Humans suffering from a conflict of signals aren't the best people to be holding guns, especially when they've just witnessed a natural childbirth, which definitely looked an un-American way of bringing new citizens into the world." [27, Gaiman & Pratchett, 2006, с. 33-34]

Переклад: "А все тому, що секретних агентів тренували реагувати особливим чином на людей в довгих робах і вигадливих головних уборах, тож наразі бідолашний чоловік переживає когнітивний дисонанс. А людям із когнітивним дисонансом краще не довіряти зброю, особливо якщо вони щойно стали свідками природних пологів, тобто дуже неамериканського способу приведення нового громадянина у світ." [2, Гейман & Пратчетт, 2019, с. 45]

У цьому фрагменті переважає сатира, спрямована на стереотипи американської ідеології, сприйняття інших культур та бюрократично-механізовані моделі мислення спецслужб. Автори висміюють абсурдність бойової готовності на фоні "культурного шоку" та фальшивої ідеї патріотичного народження. У перекладі використано додавання слова — зокрема, словосполучення “секретних агентів”, хоча в оригіналі маємо узагальнене “they”, тобто додавання уточнюючого суб’єкта. Також використано заміна частини мови: “suffering from a conflict of signals” → “переживає когнітивний дисонанс” — дієприкметна конструкція замінена на дієслівникову та замінено підмет, який в оригіналі був вони” на “бідолашний чоловік”.

Оригінал: "It happened to them at a certain age, wives. Twenty-five blameless years, then suddenly they were going off and doing these robotic exercises in pink socks with the feet cut out and they started blaming you for never having had to work for a living. It was hormones, or something." [27, Gaiman & Pratchett, 2006, с. 25]

Переклад: "З віком це траплялося з усіма жінками. Двадцять п'ять ідеальних подружніх років, і ось її ніби перемикає: натягує на ноги рожеві гетри з відрізними носками і береться за фізичні вправи, що більше нагадують смикання робота. А далі визвіряється на тебе за те, що їй ні дня за весь час не доводилося заробляти собі на життя. Кляті гормони. Чи щось таке." [2, Гейман & Пратчетт, 2019, с. 35]

Цей уривок ілюструє іронію з елементами гумору, спрямовану на гендерні стереотипи в шлюбі. У перекладі реалізовано кілька лексичних трансформації, такі як генералізація: “wives” → “усі жінки”, що розширює референтну групу, відсуваючи наголос із шлюбного контексту на загальний; додавання: “її ніби перемикає” як відповідник “they were going off” — введення образного виразу для передачі раптової зміни поведінки; та заміна частини мови: “doing these robotic exercises” → “береться за фізичні вправи, що більше нагадують смикання робота” — дієслівна конструкція замінена на дієслівну з підрядним означальним реченням, що надає перекладові експресивності. Також збережено іронічний тон

у фіналі: "It was hormones, or something" → "Кляті гормони. Чи щось таке", де додавання епітета "кляті" підтримує розмовний, дещо буркотливий регістр.

Оригінал: "But demons like Ligur and Hastur wouldn't understand. They'd never have thought up Welsh-language television, for example. Or VAT. Or Manchester." [27, Gaiman & Pratchett, 2006, с. 19]

Переклад: "Але такі, як Лігур та Гастур, ніколи цього не зрозуміють. Вони нізащо не додумалися б до телебачення валлійською мовою. Або до податку на додану вартість. Або до Манчестера." [2, Гейман & Пратчетт, 2019, с. 28]

У цьому фрагменті простежується іронія з елементами сатири, спрямована на абсурдність деяких аспектів британської дійсності. Перелік "телебачення валлійською мовою, податок на додану вартість та Манчестер" слугує прикладом речей, які виглядають настільки дивно, непрактично або культурно складно, що навіть демони не здогадалися б їх вигадати. При перекладі використано додавання слова — фраза "wouldn't understand" передана як "ніколи цього не зрозуміють", де вставка "ніколи", яка є додаванням, підсилює експресивність вислову.

Оригінал: "Mr Young looked over her shoulder. 'Twins?' he said. He reached for his pipe. He stopped reaching for his pipe. He reached for it again. 'Twins? No one said anything about twins.'" [27, Gaiman & Pratchett, 2006, с. 29]

Переклад: "Близнюки? — запитує він і тягнеться по люльку, щоб закурити. Припиняє тягнутися по люльку. Потім знову тягнеться. — Близнюки?! Про близнюків ніхто нічого не казав." [2, Гейман & Пратчетт, 2019, с. 40]

У цьому уривку простежується гумор, заснований на абсурдному ступені розгубленості пана Янга при новині про близнюків. Повторення жестів і реплік створює комічну ритміку, що передає психологічний ступор персонажа. При перекладі збережено структуру й ритм оригіналу, однак застосовано додавання — зокрема, "He reached for his pipe" на "тягнеться по люльку, щоб закурити", де

фраза “щоб закурити” не подається в оригіналі, однак вона уточнює дію і є частиною конкретизації змісту. Ще присутні упушення на початку, тому що то речення не несе великої емоційної та стилістичної ваги та заміна дієслова “said” на “запитує”. Завдяки цим трансформаціям збережено темп і комічну емоційну напругу сцени.

Оригінал: "You know what eternity is? You know what eternity is? I mean, d'you know what eternity is? There's this big mountain, see, a mile high, at the end of the universe, and once every thousand years there's this little bird – ‘What little bird?’ said Aziraphale suspiciously. ‘This little bird I'm talking about. And every thousand years— ‘The same bird every thousand years?’ Crowley hesitated. ‘Yeah,’ he said. ‘Bloody ancient bird, then.’" [27, Gaiman & Pratchett, 2006, с. 54]

Переклад: "Ти хоч розумієш, що таке вічність? Ну, розумієш? Розумієш? Вічність! Є одна височенна гора, ну як височенна – з милію висотою... на самому краю всесвіту, і кожне тисячоліття одна маленька пташка... – Яка ще пташка? – підозріло стрепенувся Азирафаїл. – Кажу ж, маленька пташка. Кожне тисячоліття... – Що, одна й та сама пташка кожне тисячоліття? Кроулі завагався. – Ага, – відповів він. – Старезна пташка, певно." [2, Гейман & Пратчетт, 2019, с. 68]

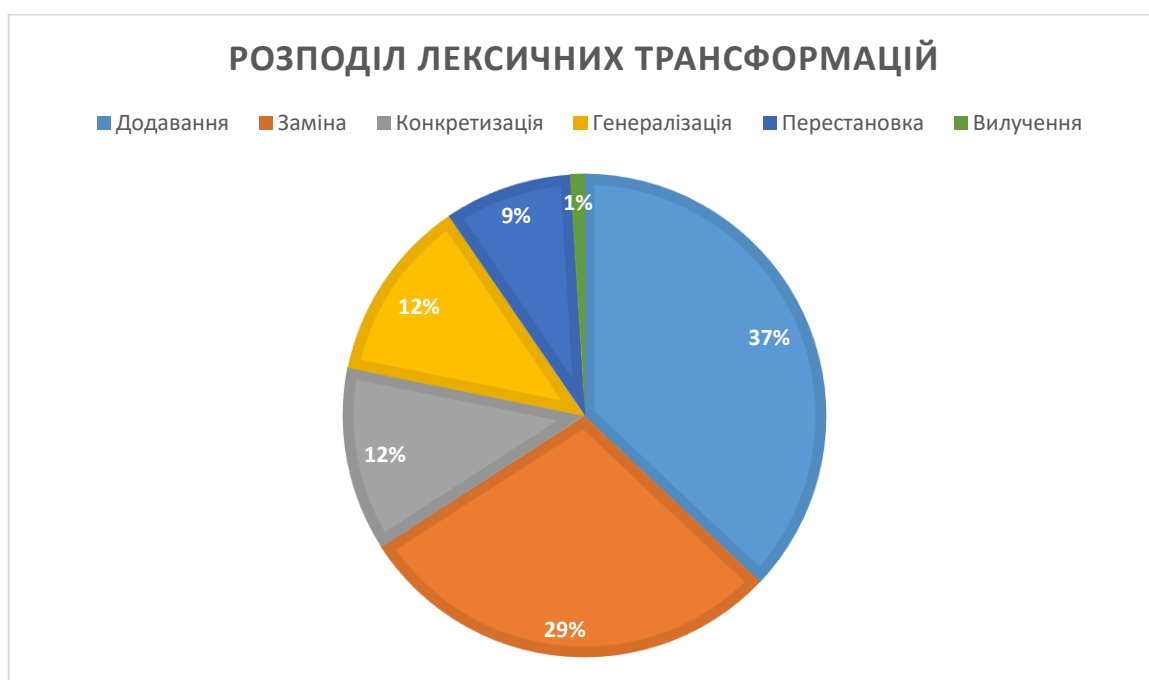
Цей фрагмент демонструє гумор із елементами іронії, побудований на гротескному поясненні поняття вічності через наївну й комічно ускладнену метафору про пташку. Азирафаїл буквально сприймає розповідь Кроулі, чим порушує очікувану серйозність теми. Тут застосовано додавання: фраза “ну як височенна” є вставним роз’ясненням, якого немає в оригіналі, але яке передає типову невпевненість у перебільшенні, характерну для неформального мовлення. Крім того, у виразі “bloody ancient bird” → “старезна пташка, певно” реалізовано заміна частини мови: прикметник “bloody” замінено вставним словом “певно”, що дещо змінює інтонаційну структуру репліки. Хоча в українському варіанті фінальна фраза спрацює гірше, адже не передано зміну стану ангела, коли він перестає підбирати слова.

На основі проведеного аналізу лексичних трансформацій, застосованих у перекладі гумору, іронії та сатири в романі «Добрі передвісники», було виявлено, що перекладачі найчастіше вдавалися до додавання лексичних одиниць та заміни частини мови. Ці трансформації дозволяли адаптувати текст до норм української мови, зберігаючи при цьому функціонально-прагматичне навантаження, інтонаційні відтінки та комічний ефект оригіналу. Також зафіксовано поодинокі приклади конкретизації, генералізації, перестановки та вилучення, що використовувалися для стилістичної гармонізації перекладу, уникнення надмірної дослівності або надлишкових деталей, які могли б знизити цілісність вислову в перекладі.

Для кращого розуміння частотності застосування трансформацій було побудовано кругову діаграму, яка відображає відсотковий розподіл шести основних типів лексичних трансформацій згідно з класифікацією В. Карабана (2004).

Рис. 2.1.

Розподіл лексичних трансформацій

Серед проаналізованих лексичних трансформацій найефективнішими виявилися додавання та заміна частини мови. Додавання дозволяло компенсувати стилістично значущі елементи оригіналу, які втрачаються при буквальному перекладі, а також адаптувати культурно марковані чи образні одиниці до українського контексту без втрати комічного ефекту. Заміна частин мови, своєю чергою, сприяла природності звучання перекладу та забезпечувала гнучкість у передачі інтонації, експресії та мовної гри.

Менш ефективними в окремих випадках були генералізація та вилучення, оскільки вони могли призвести до спрощення або ослаблення гумористичного потенціалу оригіналу. Зокрема, усунення окремих фраз або деталей — навіть якщо вони не є ключовими за змістом — у ряді випадків нівелювало іронічний підтекст або знижувало стилістичну насиченість тексту. Водночас такі трансформації є виправданими в межах прагнення до функціональної еквівалентності, особливо за умови перенасиченості оригіналу культурними реаліями чи мовною грою, що не піддається буквальному перекладові.

Застосування зазначених трансформацій свідчить про те, що переклад гумористичного тексту вимагає не лише технічної точності, а й стилістичної гнучкості, креативності та глибокого розуміння культурного контексту. Успішність передачі комічного ефекту значною мірою залежить від здатності перекладача інтерпретувати авторський задум і адаптувати його до очікувань і мовних норм цільової аудиторії. Таким чином, лексичні трансформації в перекладі «Добрі передвісники» не є механічним процесом, а виступають засобом відтворення смислової багатоступовості та іронічної гри, що лежить в основі авторського стилю.

2.2. Синтаксичні зміни в перекладі гумористичних елементів

Загалом, відтворення гумору в перекладі вимагає не лише лексичної адаптації, а й уважного опрацювання синтаксичної організації висловлювань. Синтаксис є важливим засобом формування комічного ефекту: завдяки інверсії,

ритмічній структурі, парцеляції, повтору або порушенню очікуваного порядку елементів може створюватися іронія, сатирична напруга або абсурдний ефект. При цьому синтаксична структура оригіналу часто не може бути відтворена дослівно через відмінності у граматичній системі та стилістичних нормах мови перекладу.

У межах цього підрозділу розглянуто синтаксичні трансформації, застосовані для передачі гумористичних елементів у романі *Good Omens*, зокрема: перестановку, додавання або вилучення членів речення, зміну типу синтаксичного зв'язку, заміщення предикатів, перетворення активної конструкції на пасивну тощо. У кожному випадку акцентовано на тому, як така трансформація впливає на збереження комічного ефекту та стильову відповідність перекладу оригінальному висловлюванню. Звичайно, що у більшості цитат можна знайти як лексичні, так і синтаксичні трансформації, тому буде розглянуто як і нові приклади, так і ті, які були розглянуті раніше.

Оригінал: "‘Funny thing is,’ said Crawly, ‘I keep wondering whether the apple thing wasn't the right thing to do, as well. A demon can get into real trouble, doing the right thing.’" [27, Gaiman & Pratchett, 2006, с. 7]

Переклад: "– А знаєш, що цікаво? – порушив мовчанку Кров-Лий. – Мене також непокоїть, чи не була раптом уся ця історія з яблуком правильним вчинком. Адже демон може втрапити ще в ту халепу за правильні вчинки." [2, Гейман & Пратчетт, 2019, с. 17]

У цьому фрагменті реалізовано іронічний ефект через внутрішню боротьбу персонажа, який сумнівається, чи справді його дії – злі. У перекладі застосовано кілька синтаксичних трансформацій. Насамперед спостерігається додавання – конструкція "уся ця історія з яблуком" розгортає змістовно стисле "the apple thing" до повноцінного словосполучення, що функціонує не лише як стилістичне розширення, а й як інструмент емоційного посилення. Ще однією важливою трансформацією є зміна типу синтаксичного зв'язку: у реченні "A demon can get

into real trouble, doing the right thing” оригінал послуговується герундіальною конструкцією, тоді як у перекладі застосовано прийменниковий додаток “за правильні вчинки”. Така структура змінює ритм висловлювання, роблячи його більш чітким і логічно завершеним для українського читача, при цьому зберігаючи загальну іронічну тональність.

Оригінал: "It wasn't a dark and stormy night. It should have been, but that's the weather for you. For every mad scientist who's had a convenient thunderstorm just on the night his Great Work is finished and lying on the slab, there have been dozens who've sat around aimlessly under the peaceful stars while Igor clocks up the overtime." [27, Gaiman & Pratchett, 2006, с. 14]

Переклад: "ЦЕ НЕ БУЛА ТЕМНА І ГРОЗОВА НІЧ. Мала би бути, але така вже вона – погода. На кожного божевільного вченого, якому пощастило спіймати блискавицю саме тоді, коли його Велике Діяння лежало на прозекторському столі, припадають десятки бідолах, які нудилися під безхмарним зоряним небом, поки черговий Ігор нараховував собі понаднормові." [2, Гейман & Пратчетт, 2019, с. 22-23]

У цьому фрагменті реалізовано іронічне обігрування жанрового кліше з науково-фантастичної чи готичної літератури. У перекладі збережено загальну структуру та комічний ритм, однак застосовано низку синтаксичних трансформацій. По-перше, наявне синтаксичне уподібнення – загальна побудова речень у перекладі повторює логіку оригіналу, що дозволяє зберегти іронічну інтонацію. По-друге, застосована додавання: в українському перекладі вжито слово “собі”, що конкретизує, кому саме Ігор “нараховув понаднормові”.

Оригінал: "I imagine Ligur here would give his right arm for a chance like this.' 'That's right,' said Ligur. Someone's right arm, anyway, he thought. There were plenty of right arms around; no sense in wasting a good one." [27, Gaiman & Pratchett, 2006, с. 19]

Переклад: "Наш Лігур, я певен, віддав би праву руку за таку нагоду. – Аякже, – підтвердив Лігур. Чиюсь праву руку точно підшукав би, думав він. Правих рук навколо повно, нащо псувати хорошу?" [2, Гейман & Пратчетт, 2019, с. 29]

Цей уривок ілюструє гумор, заснований на грі з буквальним і фразеологічним значенням. У перекладі вдаються до низки синтаксичних трансформацій, такі як: заміна типу синтаксичного зв'язку: в англійській версії конструкція "Someone's right arm, anyway, he thought" розчленовується в перекладі тільки на дві частини – "Чиюсь праву руку точно підшукав би, думав він". Тут уточнення "anyway" вбудовано без окремого модифікатора, а порядки частин змінено. По-друге, реалізовано перестановку у порядку слів "думав він", що відповідає синтаксичній інверсії для ритмічної відповідності українському стандарту. Застосовано також додавання – фраза "підшукав би" є стилістичною деталізацією, яка відсутня в оригіналі, але підсилює гумористичне забарвлення.

Оригінал: "Ligur said, 'Wossat mean?' 'It's Italian,' said Hastur. 'I think it means 'food'.'" [27, Gaiman & Pratchett, 2006, с. 20]

Переклад: "– А що воно таке, те «чао»? – Це італійською. Здається, означає «їжа»." [2, Гейман & Пратчетт, 2019, с. 30]

У цьому діалозі реалізовано побутовий гумор, збудований на непорозумінні та хибній інтерпретації іншомовного слова. У перекладі спостерігається заміна предикатів: фраза "Wossat mean?" передана як "що воно таке", тобто запитальний предикат "mean" замінено на еквівалентну, але іншу конструкцію, яка властива українському побутовому мовленню. Також наявне додавання: слова "те «чао»" допомагає конкретизувати, до чого саме звернено запитання, і синтаксично врівноважує речення. Ще присутнє опущення фраз "Ligur said", "said Hastur", що не впливає на ефект прочитаного.

Цитати, які наводилися раніше:

Оригінал: "It happened to them at a certain age, wives. Twenty-five blameless years, then suddenly they were going off and doing these robotic exercises in pink socks with the feet cut out and they started blaming you for never having had to work for a living. It was hormones, or something." [27, Gaiman & Pratchett, 2006, с. 25]

Переклад: "З віком це траплялося з усіма жінками. Двадцять п'ять ідеальних подружніх років, і ось її ніби перемикає: натягує на ноги рожеві гетри з відрізнаними носками і береться за фізичні вправи, що більше нагадують смикання робота. А далі визвіряється на тебе за те, що їй ні дня за весь час не доводилося заробляти собі на життя. Кляті гормони. Чи щось таке." [2, Гейман & Пратчетт, 2019, с. 35]

Переклад зберігає стилістичну різкість і комічний ритм завдяки кільком синтаксичним трансформаціям. Насамперед спостерігається заміна членів речення: англійське "wives", подане в постпозиції, перетворено на додаток у перекладі – "з усіма жінками", що відразу уточнює референта й змінює синтаксичну структуру речення. Наступною трансформацією є зміна типу синтаксичного зв'язку: складне речення "they were going off and doing... and they started blaming you..." поділено на дві окремі частини в перекладі ("береться за вправи... визвіряється на тебе"), що дозволяє зберегти динаміку оригіналу й водночас краще адаптувати ритм до цільової мови. Ця трансформація ще спостерігається у фразях "It was hormones, or something" – "Кляті гормони. Чи щось таке": в англійському варіанті це розгорнуте речення, тоді як в українському – фраза розбита на короткі емоційні репліки, що посилює експресивність і розмовний стиль. Також присутні перестановка та додавання, як наприклад тут: "doing these robotic exercises in pink socks with the feet cut out" і "натягує на ноги рожеві гетри з відрізнаними носками і береться за фізичні вправи, що більше нагадують смикання робота", що допомагає краще описати ситуацію українському читачу та надає навіть більше гумористичного ефекту.

Оригінал: "He glanced at his watch, which was designed for the kind of rich deep-sea diver who likes to know what the time is in twenty-one world capitals while he's down there." [27, Gaiman & Pratchett, 2006, с. 16]

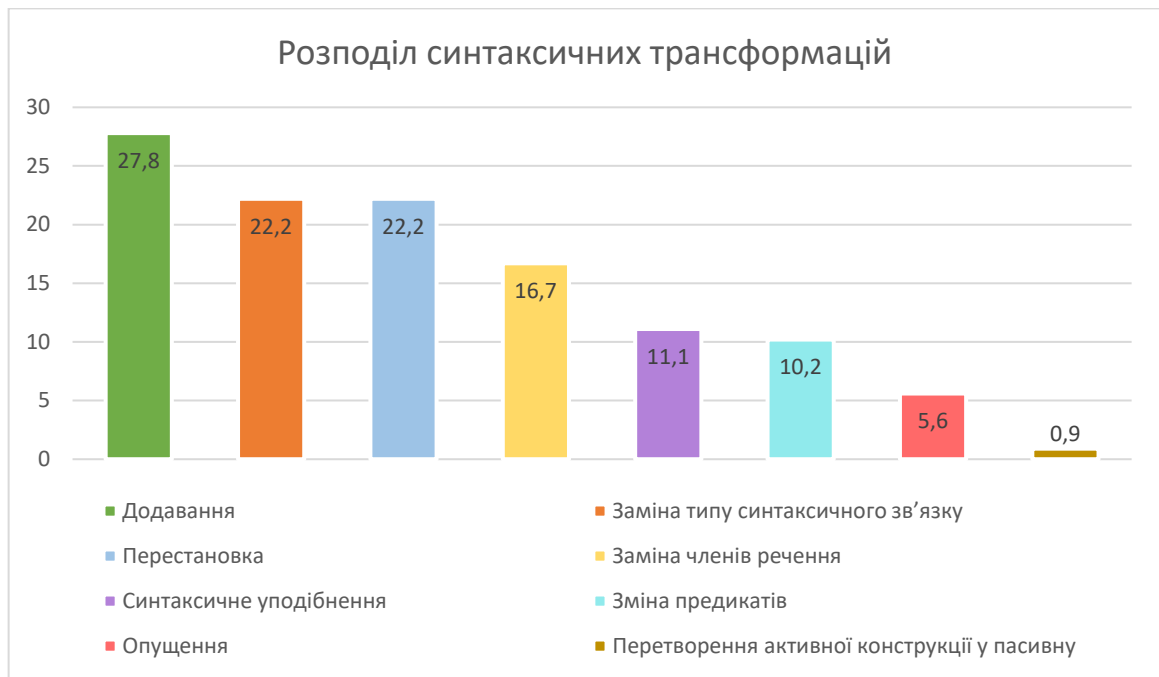
Переклад: "Він поглянув на годинник, розроблений спеціально для тих багатіїв-аквалангістів, яким під водою конче треба знати, котра година зараз у двадцять одній столиці світу." [2, Гейман & Пратчетт, 2019, с. 25]

У перекладі збережено граматичну складність оригіналу, однак із використанням декількох синтаксичних трансформацій. Передусім маємо синтаксичне уподібнення – структура складнопідрядного речення в основному збережена, однак підпорядкування у частині "while he's down there" трансформовано у прийменникову конструкцію з додатком – "під водою", що змінює синтаксичну роль елемента (з обставини часу на місця) та є прикладом заміни члена речення та перестановки. Таким чином, завдяки цим трансформаціям досягається функціональна еквівалентність при адаптації складної метафоричної конструкції до норм української мови.

Аналіз синтаксичних трансформацій засвідчив, що передача гумору, іронії та сатири у перекладі неможлива без активного втручання в синтаксичну організацію висловлювань. Результати частотності використання синтаксичних трансформацій можна побачити на стовпчастій діаграмі, яка наведена нижче.

Рис. 2.2.

Розподіл синтаксичних трансформацій

Як свідчить кількісний розподіл, найбільш поширеними засобами синтаксичної адаптації стали додавання, заміна типу синтаксичного зв'язку та перестановка, що разом становлять понад половину від усіх зафіксованих трансформацій. Такі прийоми використовувалися переважно для збереження природного ритму українського мовлення, а також для відтворення логіки комічної ситуації, характерної для стилю оригіналу. Заміна членів речення та синтаксичне уподібнення застосовувалися рідше, однак відігравали важливу роль у досягненні структурної відповідності та збереженні цілісності висловлювання.

Водночас опущення фрагментів та перетворення конструкцій фіксувалося одинично й здійснювалося лише тоді, коли це не впливало на прагматичну навантаженість фрази. Таким чином, застосування синтаксичних трансформацій у перекладі *Good Omens* є не лише інструментом мовного узгодження, але й виразним засобом стилістичного моделювання, що сприяє збереженню комічної інтенції авторів.

Висновки до розділу 2

На основі проведеного практичного аналізу можна зробити низку висновків щодо особливостей перекладу гумористичних елементів у романі *Good Omens*. Серед трансформацій, які виявилися найбільш ефективними з точки зору збереження комічного ефекту, варто виокремити лексичне додавання та заміна частини мови на лексичному рівні, а також додавання, перестановку та зміну типу синтаксичного зв'язку на синтаксичному рівні. Саме ці трансформації дозволяли максимально точно відтворити інтонацію, стиль, ритм, а також культурно специфічну образність оригінального тексту.

Водночас при передачі гумору перекладом виникає низка труднощів. Передусім це стосується мовної гри, каламбурів, іронічних алюзій, а також стилістично маркованої лексики, яка не завжди має прямі відповідники в українській мові. Окрім того, виклики пов'язані з різницею у синтаксичній структурі мов, що ускладнює збереження ритміки реплік, розмовної інтонації та авторської іронії. Для адаптації культурно специфічних елементів перекладачі використовували як лексичні компенсації (наприклад, уточнення реалій, які могли бути незрозумілими для українського читача), так і синтаксичні перебудови, що дозволяли перенести акценти або створити подібний риторичний ефект. У випадках, коли буквальний переклад призводив би до втрати комічного напруження або руйнував логіку діалогу, перекладачі вдавалися до творчих рішень, переформатовуючи структуру висловлювань, зберігаючи при цьому загальний смисл і настрій сцени. Такий підхід демонструє гнучке володіння як мовними ресурсами, так і прагматичними стратегіями комунікації.

Узагальнюючи результати аналізу, можна стверджувати, що загалом гумор у перекладі збережено. Попри неминучі втрати на рівні лінгвістичних або стилістичних нюансів, основні засоби комічного були успішно перенесені в українську версію тексту.

3. Результати дослідження та їх інтерпретація

Переклад гумору — одна з найскладніших ділянок міжкультурної комунікації, оскільки саме комічний дискурс найчутливіший до мовних, когнітивних і культурних відмінностей. Аналіз українського перекладу роману «Добрі передвісники» показує, що гумористичний ефект тексту не зводиться ані до гри слів, ані до авторського стилю окремих реплік: він формується через взаємодію скриптових опозицій, культурної обізнаності читача, ритму нарації, інтертекстуальних алюзій та прагматичних сигналів, що маркують іронію й сатиру. Саме тому у цьому розділі акцент переноситься з механічного «виявлення перекладацьких прийомів» на інтерпретацію того, як ці прийоми працюють на збереження або трансформацію комічного смислу.

Розгляд перекладу гумору в «Добрих передвісниках» здійснюється крізь призму низки взаємодоповнювальних теоретичних підходів. Семантично-скриптова теорія гумору В. Раскіна [36, Raskin, 1985] та загальна теорія вербального гумору [12, Attardo & Raskin, 1991] дозволяють пояснити, які саме скриптові опозиції та логічні механізми забезпечують комічність оригіналу, та як вони змінюються у перекладі. Скопос-теорія Г. Вермеєра [53, Vermeer, 1996] дає змогу оцінити функціональну результативність перекладу, тобто те, наскільки гумор «спрацьовує» у новому культурному середовищі. Культурологічний підхід Д. К'яро [14, Chiaro, 2005] допомагає проаналізувати, чи обирають перекладачі стратегію одомашнення або очуження, і як ці стратегії впливають на сприйняття смішного українським читачем.

Для дослідження мовних механізмів гумору застосовано теорію перекладацьких трансформацій [6, Карабан, 2004], що дає змогу описати, які саме лексичні й синтаксичні модифікації використовуються для відтворення комічного ефекту. Прагмалінгвістичні моделі іронії та сатири, запропоновані Ліндою Гатчіон [18, Hutcheon, 1994], Полом Сімпсоном [50, Simpson, 2003] та М. Динель [25, Dynel, 2013] забезпечують інструментарій для аналізу підтексту, непрямості та комунікативної гри, характерних для стилю Пратчетта й Геймана.

Тим самим, даний розділ пропонує не просто опис перекладацьких стратегій, а інтерпретацію того, як перекладачі конструюють гумор у новій мовно-культурній системі, які механізми при цьому зберігаються, які — модифікуються, а які можуть бути втрачені. Такий підхід дозволяє оцінити не лише технічну якість перекладу, а й його здатність викликати у українського читача реакції, близькі до оригінальних, та підтримувати авторську іронічну оптику роману.

3.1. Виявлені проблеми та досягнення у перекладі гумору

Аналіз перекладу гумору в романі «Добрі передвісники» уможливив виокремити типові механізми успішного та неуспішного відтворення комічного ефекту та констатувати окремі труднощі, які виникали. У цьому підрозділі систематизовано основні проблемні ділянки — передачу гри слів, іронії та сатири, специфічних стилістичних прийомів (зокрема зносок і розгорнутих комічних описів), а також гумору, залежного від синтаксичної організації тексту, — і показано, які саме перекладацькі стратегії виявилися найбільш дієвими. Особливу увагу приділено тому, як застосування цих стратегій корелює з теоретичними моделями гумору (SSTH, GTVN, прагмалінгвістичні концепції іронії) та з функціональним підходом до перекладу.

Серед досягнень перекладу можна виділити: творче використання перекладацьких трансформацій задля збереження смішного ефекту, успішну локалізацію деяких жартів під цільову аудиторію та вдале відтворення характерів і діалогів, насичених гумором.

Першим викликом стала передача англomовних каламбурів та гри слів. В оригіналі гумористичний ефект часто базується на багатозначності, омонімії чи фонетичній грі. Наприклад, у романі трапляються випадки словесної гри, побудованої на подвійній семантичній мотивації або співзвучності. Один із найпоказовіших — назва «The Nice and Accurate Prophecies of Agnes Nutter, Witch», у якій компонент Nutter одночасно виконує функцію прізвища та

англійського іменника зі значенням «псих», «дивак», створюючи характерний для Пратчетта ефект іронічного самокоментаря. В українському перекладі «Грунтовні й вичерпні пророцтва Агнеси Оглашенної, відьми» ця омонімічна гра не має прямого відповідника, тому перекладачі застосовують стратегію «створення нового жарту» [56, Pilyarchuk, 2024], надаючи прізвищу іншу семантичну мотивацію (Оглашенна), яка відповідає біблійно-стилістичному тону роману й водночас підтримує комічний ефект через архаїчно-іронічний відтінок. У термінах Раскіна [36, Raskin, 1985] тут відбувається збереження скриптової опозиції (нормальне/ексцентричне), хоча мовна форма зазнає суттєвого трансформування. Подібний механізм спостерігаємо у випадку з іменем демона «Crawly». В оригіналі воно фонетично перегукується зі словом ‘crawly’ («той, що повзе», «повзучий»), натякаючи на слизьку, непевну природу персонажа та формуючи легкий комічний підтекст. Український переклад «Кров-Лий» відтворює цю ігрову фонетику не буквальним еквівалентом, а шляхом створення нового алітеративного ансамблю, що активує іншу українську асоціативність (натяк на «кров» чи «кривавість»). Такий тип компенсації відповідає підходу Делабастіти до перекладу власних назв із гумористичним потенціалом: коли первинна мотивація недосяжна, перекладач може відтворити схожу прагматичну функцію через нову внутрішню форму [17, Delabastita, 1996]. Попри відсутність прямої омонімії, комічна «чужість» персонажа, закладена в оригіналі, зберігається.

Подібні семантичні каламбури складно відтворити українською буквальним перекладом, адже відповідні “скрипти” гумору (за термінологією Раскіна, 1985) в іншій мові можуть просто не спрацьовувати. Таким чином, виявлена стратегія «нового жарту замість недосяжного старого» узгоджується як із спостереженнями Пілярчука [56, Pilyarchuk, 2024] щодо перекладу каламбурів, так і з загальною тенденцією, окресленою у працях Ельджазулі та Азмі [57, El-Jazouli & Azmi, 2024], де функціональна еквівалентність комічного ефекту визнається пріоритетнішою за буквальну передачу мовної гри.

Перекладачі зіткнулися з вибором стратегії: зберігати дослівно текст жарту, ризикувавши втратити комічність, чи трансформувати його, змінюючи мовну форму. Згідно з класифікацією Д. Делабастіти, можливі різні підходи: замінити гру слів аналогічним словосполученням в мові перекладу, передати лише один з її змістів, компенсувати жарт іншим риторичним прийомом або ж пояснити чи опустити його [17, Delabastita, 1996]. Практичний аналіз показав, що перекладачі здебільшого намагалися знайти аналогічний гумористичний ефект, застосовуючи стратегію заміни жарту іншим або використовуючи близький за змістом фразеологізм чи гру слів українською (те, що К'яро називає “substituting with an idiomatic expression” [14, Chiaro, 2005, с. 135]). Як зазначає Пілярчук, успішні перекладачі часто «замінюють непереказаний каламбур новим, який викликає подібну гумористичну реакцію», забезпечуючи прагматичну, а не лексичну еквівалентність [56, Pilyarchuk, 2024, с. 135]. Наприклад, якщо англійський оригінал містив гру слів, побудовану на омонімії, яка не має прямого відповідника українською, перекладач створював новий жарт, зрозумілий цільовій аудиторії, зберігаючи при цьому комічність. Такий творчий підхід відповідає рекомендації Д. К'яро [14, Chiaro, 2005] – у випадку непрямоперекладної гри слів фахівець може створити новий жарт, релевантний культурі та мовним реаліям перекладу. Таким чином гумористична функція зберігається, хоча формально жарт у перекладі може відрізнятися від оригіналу.

Водночас, були й випадки, коли відтворити каламбур повністю не вдалося. Такі ситуації можна трактувати як проблемні аспекти: перекладачі іноді змушені жертвувати грою слів заради змісту. Згідно з класифікацією К'яро, один із варіантів – “ігнорувати гумор”, тобто опустити його.

Загалом ці приклади підтверджують спостереження П. Зебальбеаскоа, що буквальна “схожість” з оригіналом не гарантує передачі комічності [43, Zabalbeascoa, 2005]. У перекладі «Добрі передвісники» це проявилось у динамічному підході: замість прямого відтворення слів часто передавався саме комічний зміст. Такий підхід узгоджується з принципом динамічної

еквівалентності Ю. Найди, де пріоритетом є реакція читача, а не формальна відповідність [39, Nida, 1964].

Наступною групою труднощів стала передача тонких прагматичних аспектів гумору – передусім іронії та сатири. Роман «Добрі передвісники» багатий на іронічні висловлювання, саркастичні репліки і сатиричні натяки, спрямовані на релігійні, соціальні та культурні явища. Іронія в тексті часто проявляється через антитезу буквального і прихованого значення: персонажі можуть говорити одне, маючи на увазі протилежне. Наприклад, англійське речення з удавано позитивною фразою може мати глузливий відтінок. Переклад такої іронії вимагає глибокого розуміння контексту: перекладач повинен розпізнати, де саме автор “говорить не те, що думає”, і знайти український еквівалент, що передає той самий підтекст. Тут значущими є прагмалінгвістичні теорії іронії. За Л. Гатчіон, іронія – це “трикутник” між автором, текстом і читачем, який вимагає від читача особливої інтерпретації [22, Hutcheon, 1994, с. 11-15]. Інакше кажучи, іронічний ефект залежить від контексту та спільних знань читача з автором. Перекладачам вдалося переважно зберегти іронічний тон, про що свідчить наявність аналогічних за змістом саркастичних реплік українською. Досягненням є те, що в перекладі збережено баланс серйозного та комічного тону: англійський чорний гумор і тонка іронія відтворені через ретельно добірні слова, іноді із застосуванням стилістичних маркерів іронії, притаманних українській мові (наприклад, вставні слова на кшталт “звісно” чи змінена інтонація в реченні, що сигналізують сарказм). Теоретично це узгоджується з моделлю П. Сімпсона [50, Simpson, 2003], який описує сатиричний дискурс як такий, що має “поверхневий” та “прихований” плани: перекладач повинен забезпечити доступ читача до прихованого висміювання, зберігаючи зовнішню форму висловлювання. Сатира роману (напр., пародіювання біблійних сюжетів або суспільних інституцій) теж здебільшого збережена. Персонажі Азірафаїл та Кров-Лий постають у перекладі такими ж сатиричними карикатурами на ангела-бюрократа і демона-бунтівника, як і в оригіналі. Перекладачі зберегли їхні характерні мовні риси: пишномовність і педантичність Азірафаїла та розмовну

невимушеність Кров-Лия, що дозволяє українському читачеві уловити закладений авторами комічний контраст. Тут допомагає і контекстуальний метод аналізу: перекладачі враховували ситуацію і стосунки між персонажами, щоби правильно передати тон (глузливий, спокійний або драматичний). В теорії скриптового гумору (SSTH) це означає, що опозиційні “скрипти” (наприклад, **“небесне”* vs. **“земне”*, **“серйозне”* vs. *“смішне”*) лишаються зрозумілими для нового читача. У цьому аспекті аналіз перекладу «Добрі передвісники» підтверджує тезу, висловлену у працях М. Динель [18, Dynel, 2021] і П. Вандаеле [55, Vandaele, 2022], про те, що іронія та сатира, на відміну від гри слів, значно стійкіші до міжмовного перенесення за умови, що перекладач коректно відчитує й відтворює комунікативні сигнали та інтерпретаційні підказки. Таким чином, іронічні та сатиричні елементи перекладу можна визнати успішними.

Ще одним аспектом аналізу є роль синтаксичних трансформацій у передачі гумору. Мова оригіналу та перекладу суттєво різняться структурою речень, тому перекладачі активно застосовували граматичні переструктурування тексту. Наприклад, у романі трапляються довгі перелічення абсурдних деталей (типовий прийом комічного нагнітання). В українському перекладі деякі з таких речень було розбито на менші сегменти – ймовірно, щоб не обтяжувати читача і забезпечити ясність. Попри це, ефект нагнітання збережено шляхом використання українських еквівалентів, що передають ту ж абсурдність або комічний перелік. В інших випадках, навпаки, перекладач міг об’єднати репліки чи переставити підрядні частини таким чином, щоб кульмінаційний жарт опинився наприкінці речення, зберігаючи позицію ‘punchline’ (розв’язки комічного ефекту). Це відповідає рекомендаціям теорії GTVN: якщо доводиться змінювати структуру, слід максимально зберегти “стратегічні” позиції жарту – наприклад, залишити ключове смішне слово в аналогічній позиції, де воно справить потрібний ефект. Аттардо та Раскін [12, Attardo & Raskin, 1991, с. 293-296] у межах GTVN вводить поняття ієрархії шести рівнів жарту (Script Opposition, Logical Mechanism, Situation, Target, Narrative Strategy, Language). Правило перекладу гумору за Аттардо полягає в тому, що перекладач повинен за

можливості зберегти всі ці шість параметрів, а якщо зміни неминучі – то змінювати спочатку нижчі рівні (мову, форму), не зачіпаючи вищі (сенсову “родзинку” жарту). В перекладі «Добрих передвісників» це правило простежується: лексичні заміни та синтаксичні перебудови (рівень Language і Narrative Strategy) активно використовувалися, натомість сюжетні ситуації, логіка гумору і його “мішень” залишилися незмінними. Досягненням перекладачів є те, що ці численні трансформації не порушили цілісності стилю: текст українського перекладу читається плавно, з природним для української синтаксисом, але водночас передає авторський постмодерністський наратив із його грайливою манерою. У сукупності ці спостереження дають підстави говорити про певний «патерн» перекладу гумору в «Добрих передвісниках»: стійкішими до перенесення виявляються ті епізоди, де гумор ґрунтується на скриптових опозиціях, зрозумілих для обох культур, тоді як найбільші ризики втрат пов’язані з локальною мовною грою та вузько культурними алюзіями.

Узагальнюючи результати аналізу, можна ствердити, що основні проблеми перекладу гумору в «Добрих передвісниках» пов’язані з неперекладністю каламбурів та культурно маркованих жартів, а також із необхідністю структурної перебудови тексту. Водночас ці ж ділянки виявилися полем для найбільш творчих рішень: перекладачі активно застосовують стратегії компенсації, субституції та функціональної адаптації, орієнтуючись насамперед на прагматичний ефект. Спостережені прийоми узгоджуються з викладеними у сучасних дослідженнях тенденціями перекладу гумору [42, Pilyarchuk, 2024, p. 135; 26, Eljazouli & Azmi, 2024; 25, Dynel, 2021]: за неможливості відтворити мовну форму жарту зберігається його скриптова опозиція, логічний механізм та комунікативна настанова. У цьому сенсі переклад «Добрих передвісників» можна розглядати як показовий приклад функціонально орієнтованого підходу, де технічні трансформації підпорядковані завданню підтримати загальну гумористичну насиченість тексту.

3.2. Вплив культурних особливостей на гумористичний переклад

Окремим фактором успішності перекладу гумору є культурні особливості оригіналу і перекладу. Гумор тісно пов'язаний із фоновими знаннями, реаліями та цінностями певного суспільства. Як зазначає Х. Вермеєр у своїй скопос-теорії, перекладач має враховувати цільову аудиторію і її культурний контекст, щоб адаптувати текст відповідно до його призначення [51, Vermeer, 1996].

Ельджазулі та Азмі (2024) наголошують, що переклад гумору вимагає більше, ніж лінгвістичного перенесення, а саме культурного переосмислення, яке зберігає комунікативний намір жарту, адаптуючи його до очікувань цільової аудиторії [26, Eljazzouli & Azmi, 2024].

Д. К'яро підкреслює, що чим більша культурно-мовна дистанція між оригіналом і перекладом, тим більше зусиль потрібно для успішного передачі гумору [17, Chiaro, 2005]. У випадку “Good Omens” ми маємо справу з твором, глибоко укоріненим в англійській культурі: у ньому присутні посилання на британські реалії (географічні назви, соціальні інституції, побут англійців кінця 20 ст.), а також численні біблійні алюзії та відсилки до світової масової культури. Переклад українською здійснювався для аудиторії, яка має інший культурний досвід – українські читачі 2010-х років. Вплив міжкультурних відмінностей на переклад проявився у двох основних аспектах: необхідності локалізації окремих реалій та пристосування гумору до іншого культурного фонду, зберігаючи при цьому авторський задум.

По-перше, розглянемо релігійно-культурні алюзії, яких багато в “Good Omens”. Роман пародіює біблійські пророцтва про Апокаліпсис, містить гумористичні згадки про ангелів, демонів, Антихриста, Чотирьох Вершників та інші мотиви з християнської есхатології. Для українського читача ця сфера загалом зрозуміла, адже Україна – теж християнська культура, знайома з біблійними сюжетами. Перекладачі скористалися цією спільністю: більшість біблійних посилань перекладено шляхом еквіваленції – тобто використано усталені українські назви чи вирази, що є аналогами англійських. Наприклад, “Four Horsemen of the Apocalypse” передано як “Чотири Вершники

Апокаліпсису”, що відповідає біблійному канону українською. Завдяки цьому сатиричний задум (сучасне переосмислення пророцтва) залишився ясным для української аудиторії. Проблема могла виникати, коли гумор залежав від специфічного формулювання, знайомого в англomовній традиції. В таких випадках перекладачі були змушені шукати функціональний заміник. Так, назва вигаданої книги пророцтв “The Nice and Accurate Prophecies of Agnes Nutter, Witch” містить іронію в поєднанні слів nice (“приємні”) і accurate (“точні”) щодо похмурих передбачень. Український переклад заголовку – “грунтовні й вичерпні пророцтва Агнеси Оглашенної, відьми” – зберіг цю іронію іншими засобами. Слово “грунтовні й вичерпні” передає ідею “достовірності” з певним саркастичним відтінком, а прізвище “Оглашенна” (імовірно від слова “огласити” – проголосити) додає додатково «зрозумілого» значення, щоправда розбігається з Nutter (буквально “псих”). Тут ми бачимо культурну адаптацію: прізвище відьми змінено на таке, що має сенс у контексті української мови та при цьому зберігає комічний натяк. Це приклад лінгвокультурного відповідника, коли прямий переклад неможливий, але створюється новий образ, зрозумілий цільовій культурі.

По-друге, роман містить чимало повсякденних реалій та попкультурних посилянь, які могли бути менш відомі українському читачеві. Наприклад, у тексті згадуються лондонські топоніми (як-от автострада M25, навколо якої будувався один із жартів), британські страви та бренди, музичні групи (Queen згадується як улюблена музика Кроулі) тощо. Перекладацька стратегія щодо таких елементів варіювалася залежно від ступеня відомості реалії: в одних випадках було збережено оригінальне найменування, в інших додано пояснення в самому тексті або замінено загальновідомим аналогом. Наприклад, жарт про те, що в машині Кроулі всі касети за певний час перетворюються на альбом Queen’s Greatest Hits, залишився майже без змін, оскільки гурт Queen добре відомий і українським читачам, і сам феномен виглядає кумедно без додаткових пояснень. З іншого боку, якщо траплявся суто британський культурний феномен, малозрозумілий нашій аудиторії, перекладачі могли вжити нейтральніший опис,

як у цьому уривку, де в оригіналі йдеться про британських представників Євробачення, а в перекладі надається більш зрозумілий українцям, які ймовірно зростали, оточені американською музикою (тут вказується саме реп). Хоча не всім читачам буде зрозуміла ця адаптація, тому можливо варто було б підібрати більш підходящий для українського суспільства опис ситуації.

Оригінал: «Although it's not what you and I would call dancing. Not good dancing anyway. A demon moves like the British group in the Eurovision Song Contest.» [27, Gaiman & Pratchett, 2006, с. 251]

Як звучить в перекладі: «Хоча це не те, що ми з вами назвали б «умінням». На хороші танці демони не здатні. Вони рухаються гірше, ніж білі виконавці хіп-хопу.» [2, Гейман & Пратчетт, 2019, 279]

Культурний бар'єр особливо помітний у гуморі, побудованому на стереотипах або грі з соціальними реаліями. Як вказує Д. К'яро, культурно-специфічний гумор є одним із найскладніших для перекладу, бо потребує від читача знання контексту [17, Chiaro, 2005, pp. 135–138]. У розділі 2 нашого дослідження згадувалося, що жарти, побудовані на національних стереотипах чи професійному жаргоні, потребують значної адаптації, інакше вони можуть лишитися неясними. Перекладачі «Добрих передвісників» успішно впоралися з більшістю таких моментів: вони або надавали достатньо підказок у перекладі, або, де потрібно, змінювали деталь на більш близьку українському читачеві. Інколи, вони не адаптовували британський контекст, а подавали його, як в оригіналі, як ось тут:

Оригінал: «But demons like Ligur and Hastur wouldn't understand. They'd never have thought up Welsh-language television, for example. Or VAT. Or Manchester.» [27, Gaiman & Pratchett, 2006, с. 19].

Переклад: «Але такі, як Лігур та Гастур, ніколи цього не зрозуміють. Вони нізащо не додумалися б до телебачення валлійською мовою. Або до податку на додану вартість. Або до Манчестера.» [2, Гейман & Пратчетт, 2019, 28]

Як слушно підкреслює Д. К'яро (2006), іноді найкраща стратегія — «зберегти культурний колорит, аби гумор залишався частиною ідентичності тексту»[17, Chiago, 2006, pp. 25–27]. Перекладачі «Добрих передвісників» залишили такі реалії, як Манчестер чи телебачення валлійською мовою, що створює ефект дистанції, але зберігає сатиричний підтекст. Щоб краще зрозуміти стратегії перекладачів та результати їхніх дій, у таблиці нижче наведені деякі приклади для наочності та ще більше у додатках.

Таблиця 3.1.

Культурно марковані елементи та способи їх перекладу

Культурний елемент / реалія	Стратегія перекладача	Приклад (оригінал → переклад)	Результат / Ефект
Британські топоніми (M25, Manchester)	Збереження реалії (форенізація)	<i>Manchester</i> → <i>Манчестер</i>	Передано британський колорит; збережено підтекст
Євробачення та національні кліше	Часткове одомашнення / адаптація	<i>moves like a British group in Eurovision</i> → <i>рухаються гірше, ніж білі виконавці хіп-хопу</i>	Жарт стає зрозумілішим українській аудиторії, проте змінює культурну прив'язку
Біблійні алюзії (Four Horsemen)	Еквівалентна калька; збереження традиційної термінології	<i>Four Horsemen of the Apocalypse</i> → <i>Чотири Вершники Апокаліпсису</i>	Збережено канонічність та іронічний ефект
Британська бюрократія та VAT	Пряма передача + контекст як пояснення	<i>VAT</i> → <i>податок на додану вартість</i>	Зрозумілість підвищена; збережено сенс

Важливо зазначити, що постмодерністський стиль роману, який поєднує високу (біблійно-міфологічну) тематику з низькою (буденні деталі сучасності), сам по собі є викликом для перекладу. Перекладачі мають витримати цей стильовий контраст і водночас забезпечити цілісність тексту для іншої культури. Результати показують, що переклад «Добрих передвісників» зберіг постмодерністську інтертекстуальність та ігровий тон. Наприклад, численні зноски та авторські відступи, якими Т. Пратчетт знаменито додавав комічних пояснень, перекладені ретельно, з передачею їхнього гумору. Якщо в оригіналі у зносках автори пояснюють якийсь культурний феномен жартома, то в українському тексті ці пояснення відтворено з тим самим гумористичним підтекстом, а де потрібно – уточнено для зрозумілості. Це свідчить про прагнення перекладачів не лише перекласти слова, а й культури – донести читачеві іронію, з якою англійці говорять про свої реалії, можливо, порівнявши з аналогічними ситуаціями, знайомими українцям. Такий культурний перенос узгоджується з думкою П. Вандале, що гумор великою мірою залежить від імпліцитних культурних знань, і тому перекладач повинен стати “посередником”, який зробить чужий жарт зрозумілим [29, Vandaele, 2002, с. 151–153].

Загалом, вплив культурних особливостей на переклад гумору проявився у необхідності балансувати між двома полюсами – “очуження” та “одомашнення” (за Л. Венуті, 2008). Як зазначає Л. Венуті, ці стратегії визначають ступінь наближення тексту до читача або, навпаки, збереження культурної дистанції [30, Venuti, 2008, с. 15–20]. В одних випадках перекладачі зберігали колорит оригіналу (наприклад, реалії Великої Британії лишалися без еквівалентної заміни, щоб передати атмосферу твору), а в інших – адаптували матеріал (добирали українські відповідники або пояснення), щоб жарт “дістався” до читача. В сучасних теоріях перекладу такий підхід відповідає функціональному підходу: вибір стратегії диктується прагматичною доцільністю – наскільки жарт “спрацює” у цільовій культурі. Скопос-теорія це однозначно підтримує: мета перекладу гумористичного тексту – викликати сміх або принаймні посмішку у

нової аудиторії, отже всі засоби, що цьому служать, є виправданими. Перекладачі «Добрих передвісників» демонструють розуміння цього принципу. На практиці вони застосували цілий ряд лінгвокультурних трансформацій: транскрипцію чи кальку (коли реалія достатньо відома або пояснюється контекстом), конкретизацію або узагальнення (коли потрібно зробити образ зрозумілішим), додавання уточнень (як-от вставка описового слова до специфічного терміна) тощо. На думку дослідників, переклад гумору – це завжди певною мірою “переклад культури”, адже смішне не існує у вакуумі: воно апелює до того, що знає і цінує аудиторія. Наш аналіз підтвердив цю тезу: всі випадки, де гумор побудовано на культурних знаннях, вимагали від перекладача культурних компромісів або творчих рішень.

Незважаючи на потенційні втрати при перекладі окремих культурних жартів, загальний гумористичний наратив успішно донесений. Український читач може не знати тонкощів британського життя, але перекладачі подбали, щоб ключові моменти були зрозумілими. Ба більше, деякі жарти, що стосуються універсальних тем (як-от родинні стосунки, абсурд бюрократії, протиставлення добра і зла), є настільки зрозумілими, що не потребували особливої адаптації, а лише якісного літературного перекладу. У цьому сенсі варто згадати ідею універсальності деяких аспектів гумору: попри культурні відмінності, існують теми, смішні “повсюдно” (теорія інконгруентності Канта і Шопенгауера вказує, що люди сміються з абсурду чи порушення очікувань незалежно від культури). Переклад «Добрих передвісників» підкреслює ці універсальні смішні моменти, роблячи їх доступними українською. Таким чином, культурні особливості вплинули на вибір перекладацьких стратегій, але не завадили досягти головної мети – передати гумор та сатиру оригіналу. Навпаки, завдяки врахуванню культурного контексту перекладачі змогли подекуди збагатити текст для українського читача, пояснивши те, що могло б лишитися незрозумілим, або навіть знайти нові відтінки жарту, співзвучні нашій культурі. Це свідчить про високу майстерність перекладачів, які виступили не просто перекладачами слів,

а інтерпретаторами культур, дотримуючись порад теоретиків перекладу щодо гнучкості та креативності в роботі з гумором.

Висновки до Розділу 3

Узагальнення результатів проведеного аналізу засвідчує, що український переклад роману «Добрі передвісники» репрезентує цілісну та послідовну стратегію відтворення комічного, спрямовану на забезпечення прагматичної еквівалентності між оригіналом і перекладом. Попри неминучу розбіжність мовних форм, ключові комічні опозиції та логіка жартів збережені: читачеві пропонуються ті самі когнітивні «перемикання» між скриптами, що й у першотворі, а отже, досягається подібна емоційна реакція (сміх, іронічна посмішка, ефект дотепного прозріння). Випадки, коли доводиться істотно трансформувати мовну поверхню вислову, не руйнують комічної інтенції: змінюються нижчі рівні представлення (мовне оформлення, наративна стратегія), тоді як ситуація, логічний механізм і «мішень» жарту залишаються інваріантними.

Найвразливішою ділянкою виявилася гра слів, що закономірно пов'язана з фонетико-лексичною та культурною специфікою англійської мови. Саме тут помітні точкові втрати тонкої двозначності або паронімічної гри; водночас перекладачі компенсують такі ризики завдяки креативній заміні: замість недосяжного омонімічного ефекту пропонується інший тип комічного зсуву (іронічне перебільшення, фразеологічний відповідник, локальний дотеп), який відтворює цільову реакцію. Такий підхід підтверджує перевагу функціональної релевантності над формальною ізоморфією й демонструє усвідомлене оперування арсеналом лексико-семантичних та синтаксичних трансформацій (модуляція, конкретизація, перестановка, членування/об'єднання речень, доцільні додавання та опущення). Зокрема, керування синтаксичною ритмікою — утримання позиції пуанту, організація комічного нагнітання через переліки — працює як інструмент збереження дотепного ефекту на рівні текстової динаміки.

Передача іронії та сатири загалом забезпечена завдяки ретельному маркуванню підтексту: лексико-інтонаційні індикатори нещирості, зміщення інформаційного фокуса, пунктуаційні підказки та контекстуальне оточення

мінімізують ризик буквального прочитання. Унаслідок цього зберігається двоплановість висловлювання (поверхневий/прихований рівні), характерна для авторської манери, а сатиричний наратив з його стабільною «мішенню» репрезентовано без концептуальних втрат. Розгорнуті комічні авторські відступи й зноски, що виконують функцію ігрового коментаря, також перенесені з дотриманням тонального режиму: де потрібно, вводяться мінімальні уточнення, які не «перекодовують» гумор у пояснювальність, а лише забезпечують прозорість імплікатур.

Культурно зумовлені компоненти комічного відтворені шляхом зваженого балансування між форенізацією та доместикацією. Там, де реалії (топоніми, інституції, маркери британськості) критичні для атмосфери й сатиричного спрямування, збережено іноземний колорит; натомість у випадках обмеженої декодованості для адресата застосовано культурно зумовлені еквіваленти, лаконічні описові вставки або семантико-прагматичні заміни, що гарантують доступність жарту без втрати його комунікативної мети. Показово, що адаптаційні рухи не носять характеру тотальної локалізації: переклад не «привласнює» текст, а посередницьки забезпечує інтерпретаційну достатність — саме настільки, наскільки це потрібно для актуалізації смішного у цільовій культурі.

До того ж, переклад «Добрих передвісників» українською засвідчує продуману варіативність перекладацьких стратегій і високу міру культурної чутливості. Стратегічна логіка рішень полягає в збереженні «ядра» комічного механізму та цільової установки за умов гнучкої перебудови мовної форми. Окремі залишкові втрати (насамперед у ділянці словесної гри) компенсуються в інших сегментах тексту, тож сумарний комічний потенціал на рівні цілого дискурсу не зазнає послаблення. Отримані результати підтверджують ефективність функціонально-орієнтованого підходу до перекладу гумору та окреслюють продуктивний баланс між очуженням і одомашненням як ключову

умову успішного міжкультурного перенесення англо-британського комічного на український мовно-культурний ґрунт.

Отже, проведене дослідження підтверджує, що якісний гумористичний переклад можливий за умов глибокого аналізу оригіналу, творчого підходу та опори на теоретичні рекомендації. Перекладацькі стратегії, застосовані Борисом Терещенком і Олександром Петіком, можна вважати ефективними: вони продемонстрували інноваційні рішення (створення нових жартів, компенсація гумору, стилістичні зрушення) і подолали типові труднощі перекладу гумору. Ці результати роблять внесок у розуміння того, як гумор, іронія і сатира можуть бути успішно трансформовані іншою мовою без втрати їхньої прагматичної сили, а також підкреслюють значення культурної чутливості й креативності у перекладі постмодерністської літератури.

Загальні висновки

Проведене дослідження гумору, іронії та сатири у романі Ніла Геймана та Террі Пратчетта «Good Omens» і їхнього відтворення в українському перекладі засвідчило складність і багатовимірність перекладу комічного дискурсу. Вибір цього твору як матеріалу зумовлений не лише його жанровою специфікою, а й поєднанням постмодерністських прийомів, багатошарової інтертекстуальності, культурних алюзій і мовної гри – тобто тих компонентів, що традиційно вважаються найскладнішими для перекладу. У ході дослідження вдалося підтвердити, що комічний ефект у перекладі залежить від сукупності лінгвістичних, культурозалежних і прагматичних чинників, які взаємодіють між собою і визначають стратегії перекладача.

Комплексний аналіз продемонстрував, що гумор у даному творі формується через поєднання різних механізмів: гротеску, словесної гри, алюзій, інтертекстуальних посилань, контрастів між сакральним і профанним, стилістичних зсувів, а також авторських відступів, що є характерною ознакою стилю Пратчетта. Саме багатокomпонентність гумору зумовила потребу в міждисциплінарному підході, який об'єднав лінгвістичні, стилістичні, когнітивні та перекладознавчі методи.

Перекладачі продемонстрували професійне володіння інструментарієм передання гумору: від точкових лексичних трансформацій (конкретизації, узагальнення, заміни частин мови, компресії, експлікації) до більш комплексних рішень, які охоплюють стильові зсуви, реконструкцію комічної ситуації, адаптацію культурних маркерів та створення функціональних аналогів. Досягнення еквівалентного комічного ефекту виявилось можливим завдяки гнучким стратегіям, що поєднують елементи дослівності й креативної трансформації.

Дослідження показало, що ключовим чинником, який визначає успішність перекладу гумору, є культурна дистанція між джерельною та цільовою

аудиторіями. Тут культурний бар'єр особливо помітний у британських реаліях: топонімах, соціальних інституціях, історичних алюзіях, стереотипах, посиланнях на британську масову культуру, тощо. Перекладачам вдалося мінімізувати цю дистанцію, застосувавши функціональну адаптацію там, де пряма еквівалентність була недосяжною. У цьому простежується реалізація принципів скопос-теорії, де мета тексту й очікувана реакція читача визначають вибір перекладацьких рішень.

Водночас у ході аналізу ідентифіковано обмежену групу прикладів, у яких гумористичний ефект частково втрачено. Причини таких втрат різні: від неможливості відтворити каламбур через структурні обмеження української мови до труднощів із переданням соціально маркованих реалій або багаторівневої іронії, що поєднує контекст, інтонацію й інтертекстуальні знання. Ці випадки підтверджують думку Зебальбеаскоа, Чіаро, Делабастіти та інших дослідників, що достеменно еквівалентність у перекладі гумору є недосяжною, а тому перекладацькі втрати необхідно трактувати як закономірну частину роботи з комічним.

Таким чином, у процесі дослідження було доведено, що переклад гумору, іронії та сатири вимагає від перекладача одночасно високої мовної майстерності, культурної чутливості та креативного мислення. Український переклад «Добрих передвісників» засвідчив, що досягнення комунікативно рівноцінного комічного ефекту є реалістичним завданням за умови виваженого застосування лексичних і синтаксичних трансформацій, уважного опрацювання культурних нюансів і прагнення передати не лише зміст, а й дух оригіналу. Саме завдяки цьому твір постає перед українським читачем як органічний, динамічний і впізнавано дотепний текст.

Список літератури

1. Анучина, Л. В., Пивоваров, В. М., & Уманець, О. В. (Ред.). (2022). *Естетика: Навчальний посібник* (2-ге вид., виправлене та доповнене). Харків: Право. 284 с.
2. Гейман, Н., & Пратчетт, Т. (2019). *Добрі передвісники: ґрунтовні й вичерпні пророцтва Агнеси Оглашеної, відьми* (Пер. Б. Терещенко, О. Петіка, 2-ге вид., виправл.). Київ: Видавнича група КМ-БУКС. 472 с.
3. Живіцька І. (2015). *Граматичні перетворення при перекладі прикметників (на матеріалі англійської та української мов)*. Київ: Вісник Київського національного лінгвістичного університету: зб. наук. праць. Серія: Філологія. С. 50–55.
4. Калита, О. М. (2006). *Лінгвістична сутність іронії та семантичні механізми формування іронічного смислу. Українська мова*, 2, С. 67–74.
5. Калита, О. М. (2015). *Типи комічних текстів та особливості їх стилістичного аналізу. Лінгвостилістичні студії*, (2), С. 54–61.
6. Карабан, В. І. (2004). *Переклад англійської наукової і технічної літератури: граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми*. Вінниця: Нова книга. 576 с.
7. Потебня, О. О. (1993). *Естетика і поетика*. Київ: Мистецтво. 302 с.
8. Петрина, О. С. (2020). *Пропущена інформація у перекладі: баланс між лаконічністю та точністю. Нова філологія*, 80, С. 57–63.
9. Шкільнюк, Х. (2025). *Лексичні та синтаксичні трансформації засобів комічного у перекладі роману «Добрі передвісники»*. Матеріали наукової конференції «Магістерських студій», С. 552–553. URL: https://englishdept.chnu.edu.ua/media/vcqpoeqk/mahisterski-studii-6-_2025.pdf (дата звернення: 19.11.2025)
10. Шумейко, О. А. (2016). *Мовні засоби творення комічного: індивідуально-авторські видозміни фразеологізмів. Наукові записки Національного університету "Острозька академія". Серія: Філологічна*, (62), pp. 363–365.
11. Abrams, M. H. (1999). *A Glossary of Literary Terms* (7th ed.). Fort Worth, TX: Harcourt Brace College Publishers. 366 p.

12. Attardo, S., & Raskin, V. (1991). *General Theory of Verbal Humor (GTVH)*. *Journal of Pragmatics*, 35(3), pp. 222–240.
13. Berger, A. A. (1993). *An Anatomy of Humor*. New Brunswick, NJ: Transaction Publishers. 211 p.
14. Booth, W. C. (1974). *A Rhetoric of Irony*. Chicago: University of Chicago Press. 292 p.
15. Bromberek-Dyzman, Katarzyna. (2012). *Affective Twist in Irony Processing*. *Humana Mente*, 5(23), pp. 83–111.
16. Catford, J. C. (1965). *A Linguistic Theory of Translation: An Essay in Applied Linguistics*. Oxford: Oxford University Press. 103 p.
17. Chiaro, D. (2005). *Humor and translation*. *Humor: International Journal of Humor Research*, 18(2), pp. 135–152.
18. Colston, H. L. (2024). *On verbal irony methods: Giving an old dog some new tricks*. *Linguistic Inquiry*, 55(1), pp. 75–92.
19. Colston, H. L., & Gibbs, R. W. (2007). *A Brief History of Irony*. In H. L. Colston & R. W. Gibbs (Eds.), *Irony in Language and Thought: A Cognitive Science Reader*. New York: Routledge. pp. 3–20
20. Colebrook, C. (2004). *Irony*. London: Routledge. 208 p.
21. Delabastita, D. (1996). *Wordplay and translation*. *The Translator*, 2(2), pp. 127–139.
22. Deliens, G., Antoniou, K., Clin, E., & Kissine, M. (2017). Prosody and gesture in the comprehension of verbal irony: A developmental study. *Language, Cognition and Neuroscience*, 33(6), pp. 763–776.
23. Dews, S., Kaplan, J., & Winner, E. (1995). *Why Not Say It Directly? The Social Functions of Irony*. *Discourse Processes*, 19(3), pp. 347–367.
24. Dziemidok, B. (1993). *The Comical: A Philosophical Analysis* (Nijhoff International Philosophy Series). Dordrecht: Springer. 211 p.
25. Dynel, M. (2013). *Irony Revisited: Anchoring Pragmatics in the Socio-Cultural Context*. *Journal of Pragmatics*, 49(1), pp. 17–30.

- 26.Eljazouli, A., & Azmi, N. (2024). *Challenges and Strategies in Translating Humour for Arabic Subtitling*. *International Journal of Language and Literary Studies*, 6(4), pp. 243–260.
- 27.Gaiman, N., & Pratchett, T. (2006). *Good Omens: The Nice and Accurate Prophecies of Agnes Nutter, Witch*. New York: William Morrow. 400 p.
- 28.Gottlieb, H. (1997). *Subtitles, Translation & Idioms*. *Perspectives: Studies in Translatology*, 5(2), pp. 135–146.
- 29.Grice, H. P. (1991). *Studies in the Way of Words*. Cambridge, MA: Harvard University Press. 406 p.
- 30.Halliday, M. A. K., & Matthiessen, C. M. I. M. (2014). *An Introduction to Functional Grammar* (4th ed.). Routledge. 808 p.
- 31.Haiman, J. (1998). *Talk is Cheap: Sarcasm, Alienation, and the Evolution of Language*. New York, NY: Oxford University Press. 220 p.
- 32.Hutcheon, L. (1994). *Irony's Edge: The Theory and Politics of Irony*. London, England: Routledge. 258 p.
- 33.Kapogianni, E. (2011). *Irony via “Surrealistic” Images: Investigating Verbal and Non-Verbal Irony in a Multimodal Framework*. *Pragmatics & Cognition*, 19(2), pp. 203–225.
- 34.Kant, I. (1790). *Critique of Judgement* (J. C. Meredith, Trans., 1952). Oxford: Clarendon Press. 685 p.
- 35.Koskinen, K. (2014). *Cultural negotiations in translation*. *Target: International Journal of Translation Studies*, 26(1), pp. 15–32.
- 36.Kreuz, R. J., & Glucksberg, S. (1989). *How to Be Sarcastic: The Echoic Reminder Theory of Verbal Irony*. *Journal of Experimental Psychology: General*, 118(4), pp. 374–386.
- 37.Kumon-Nakamura, S., Glucksberg, S., & Brown, M. (1995). *How About Another Piece of Pie: The Allusional Pretense Theory of Discourse Irony*. *Journal of Experimental Psychology: General*, 124(1), pp. 3–21.
- 38.Martin, R. A. (2007). *The Psychology of Humor: An Integrative Approach*. Burlington, MA: Elsevier Academic Press. 472 p.

39. Nida, E. A. (1964). *Toward a Science of Translating: With Special Reference to Principles and Procedures Involved in Bible Translating*. Leiden: Brill. 331 p.
40. Partington, A. (2006). *The Linguistics of Laughter: A Corpus-Assisted Study of Laughter-Talk*. London: Routledge. 262 p.
41. Pexman, P. M., & Pfeifer, G. (2024). *Understanding Verbal Irony: Social and Cognitive Perspectives*. Oxford: Oxford University Press. pp. 389 – 414
42. Pilyarchuk, K. (2024). *Wordplay-based humor: to leave it or to translate it, that is the question*. *The European Journal of Humour Research*, 12(2), 135 p.
43. Raskin, V. (1985). *Semantic Mechanisms of Humor*. Dordrecht, Netherlands: D. Reidel Publishing Company. 284 p.
44. Regel, S., & Hunter, C. (2017). *Non-Verbal Irony in Digital Communication*. *Journal of Pragmatics*, 118(4), pp. 10–23.
45. Santayana, G. (1967). *Soliloquies in England*. Michigan: C. Scribner's Sons. 264 p.
46. Schopenhauer, A. (1819). *The World as Will and Representation* (E. F. J. Payne, Trans., 1969). New York: Dover Publications. 558 p.
47. Schröter, T. (2005). *Shun the Pun, Rescue the Rhyme? The Dubbing and Subtitling of Language-Play in Film*. *International Journal of Translation Studies*, 15(1), pp. 80–103.
48. Simpson, P. (2003). *On the Discourse of Satire: Towards a Stylistic Model of Satirical Humor*. Amsterdam, Netherlands: John Benjamins Publishing Company. 242 p.
49. Sperber, D., & Wilson, D. (1981). *Irony and the Use-Mention Distinction*. *Philosophica*, 27(1), pp. 143–169.
50. Vandaele, J. (2010). *Humor as a Cultural Construct*. *Translation Studies Quarterly*, 22(4), pp. 99–115.
51. Vermeer, H. J. (1996). *A Skopos Theory of Translation*. Heidelberg: Springer. 136 p.
52. Venuti, L. (1995). *The Translator's Invisibility: A History of Translation*. London: Routledge. 344 p.

53. Vinay, J.-P., & Darbelnet, J. (1995). *Comparative Stylistics of French and English: A Methodology for Translation* (J. C. Sager & M.-J. Hamel, Trans.). Amsterdam: John Benjamins. 358 p.
54. Zabalbeascoa, P. (2005). *Humor and translation, an interdisciplinary*. *International Journal of Humor Research*, 18(2), pp. 185-207.

Додатки

Таблиця 1. Культурні реалії у романі «Добрі передвісники»

Тип культурної реалії	Оригінальний фрагмент	Переклад	Стратегія переклад ача	Результат / Коментар
Географічна реалія (британські міста)	“Manchester / Glasgow / Edinburgh”	“Манчестер/ Глазго / Единбург”	Транскрипція	Збережено культурний колорит; жарт працює, бо Манчестер має усталену репутацію в Британії.
Британська податкова система	“Or VAT”	“Або до податку на додану вартість”	Конкретизація + калька	Зміст зрозумілий українському читачу; сатиричний підтекст щодо абсурдності бюрократії збережено.
Британська попкультура (Євробачення)	“British group in the Eurovision Song Contest”	“білі виконавці хіп-хопу”	Культурна заміна	Оригінальний контекст втрачено; гумор збережений, але змінився об’єкт насмішки.
Лондонська інфраструктура	“M25 motorway”	“автострада M25”	Транскрипція номера + описове уточнення	Реалія збережена; виконується рекомендація К’яро (зберегти культурну специфіку, якщо вона не ускладнює сприйняття).
ТВ реалія (валлійське)	“Welsh-language television”	“телебачення валлійською мовою”	Калька	Абсурдний гумор збережено, при

телебачення)				цьому зберігається культурна дистанція (Venuti → foreignization).
Музика (Queen)	“Queen’s Greatest Hits”	“Greatest Hits гурту Queen”	Збереження оригіналу	Жарт працює повністю, бо Queen відомі українській аудиторії; додаткові пояснення не потрібні.
Іграшкова / масова культура	“Cosmic Megatron”	“Космічний Мегатрон”	Транскрипція	Гумор збережено; інтертекстуальність не втрачається.
Армійська культура США	“missile bases”	“ракетні бази”	Калька	Гумор ситуації збережено повністю; переклад нейтральний і коректний.
Специфічні побутові деталі	“fur-collar coat”	“пальто з хутряним коміром”	Описовий переклад	Деталь передана точно.
Британські газети / рубрики	Lifestyle / Options	«Стиль життя» / «Твій вибір»	Калька назв	Сатира на журнальну культуру працює й українською.
Переклад відомих композиторів	Beethoven, Brahms, all the Bachs, Mozart	Бетховен, Брамс, усі Бахи, Моцарт	Збереження	Жарт про музичний склад Неба і Пекла з цими прізвищами спрацьовує повністю і в українському перекладі
Місцеві діалекти	“Ye canna want me to shoot him! He's but a bairn!”	«Ти що, мені насправжки в нього»	Нейтралізація діалекту	Втрата мовної гри; зміст збережено.

	[Gaiman & Pratchett, 2006, p. 347] (шотландський діалект)	стрельнути? Та він же просто дитя!» [Гейман & Пратчетт, 2019, ст. 384]		
Фразелогізм и	1. excuse his French (евфемізм) 2. gone native 3. clock up the overtime 4. chickens coming home to roost	1. вибачте за вислів 2. закоренів 3. нараховував собі понаднормові 4. що посієш — те й пожнеш	Функціональний відповідник	1. Ідіома втрачена, але сенс речення сильно не змінює. 2. Англійський фразеологізм передано через метафору, що відтворює значення і тон. 3. Дослівно кальковано, стилістично доречно. 4. Один із найкращих прикладів функціонально рівноцінного перекладу.